

O P V S C V L A

A R C H Æ O L O G I C A

IZDAVAČ / PUBLISHER

ARHEOLOŠKI ZAVOD FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY, FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES, UNIVERSITY OF ZAGREB

IZDAVAČKI SAVJET / EDITORIAL ADVISORY BOARD

Rajko BRATOŽ (Ljubljana), Andreas LIPPERT (Wien), Juraj PAVUK (Nitra),
Guido ROSADA (Padova), Elisabeth WALDE (Innsbruck), Nives MAJNARIĆ-PANDŽIĆ (Zagreb),
Tihomila TEŽAK-GREGL (Zagreb), Marin ZANINOVIĆ (Zagreb)

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNICI / EDITORS

Rajna ŠOŠIĆ KLINDŽIĆ & Domagoj TONČINIĆ

UREDNIŠTVO / EDITORIAL BOARD

Ina MILOGLAV, Domagoj TONČINIĆ, Rajna ŠOŠIĆ KLINDŽIĆ, Dino DEMICHELI, Iva KAIĆ
svi iz Zagreba / all from Zagreb

GRAFIČKO OBLIKOVANJE / GRAPHIC DESIGN

Miljenko GREGL

ADRESA IZDAVAČA / ADDRESS OF THE PUBLISHER

Arheološki zavod Filozofskog fakulteta
Department of Archaeology, Faculty of Humanities and Social Sciences
10000 ZAGREB – CROATIA
I. LUČIĆA 3 – P.O. BOX 171

RAČUNALNI PRIJELOM / COMPUTER LAYOUT

Ivanka COKOL for FF-press

PRIJEVOD NA ENGESKI / TRANSLATION TO ENGLISH

Assia BARIĆ, Ana ĐUKIĆ, Luka REP

GODIŠNJAK / ANNUAL

Izdavanje časopisa novčano podupire

ODSJEK ZA ARHEOLOGIJU FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Publishing of the journal financially supported by

DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY, FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES UNIVERSITY OF ZAGREB

Službena kratica ovoga časopisa je *Opusc.archaeol. (Zagreb)* / Official abbreviation of this journal's title is *Opusc.archaeol. (Zagreb)*

URL: www.ffzg.hr/arheo/opuscula

Dostupno na / Available at Ebsco Publishing (www.ebscohost.com)

Tiskano 2015. / Printed in 2015

O P V S C V L A

ARCHÆOLOGICA

2013/2014

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
FACULTY OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES,
UNIVERSITY OF ZAGREB

RADOVI ARHEOLOŠKOG ZAVODA
PAPERS OF THE DEPARTMENT
O F A R C H A E O L O G Y

SADRŽAJ

CONTENTS

<i>Glavni i odgovorni urednici</i> <i>Editors</i>	PROSLOV PROLOGUE _____ 9
<i>Ivor JANKOVIĆ &</i> <i>Tena ŠOJER</i>	EVOLUCIJA GOVORA I JEZIKA THE EVOLUTION OF SPEECH AND LANGUAGE <i>Pregledni rad / Review paper</i> _____ 11
<i>Filomena SIROVICA</i>	POD KOD BRUŠKE – ANALIZA NALAZIŠTA S OSVRTOM NA PROBLEMATIKU PRETPOVIJESNE SUHOZIDNE ARHITEKTURE POD NEAR BRUŠKA – SITE ANALYSIS WITH A VIEW ON PREHISTORIC DRYWALL ARCHITECTURE <i>Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper</i> _____ 49
<i>Stašo FORENBAHER,</i> <i>Petra RAJIĆ ŠIKANJIĆ &</i> <i>Zrinka PREMUŽIĆ</i>	PET GROBOVA S PALAGRUŽE FIVE BURIALS FROM PALAGRUŽA <i>Stručni rad / Professional paper</i> _____ 95
<i>Ivana MILETIĆ ČAKŠIRAN</i>	KERAMIKA TANKIH STIJENKI S LOKALITETA SV. KVIRIN U SISKU THIN-WALLED POTTERY FROM THE SITE SV. KVIRIN IN SISAK <i>Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper</i> _____ 111
<i>Martina MATIJAŠKO</i>	MARTIJANEC-GAMULICA. ANALIZA NALAZA PRIKUPLJENIH 1950. GODINE MARTIJANEC-GAMULICA - ANALYSIS OF FINDS FROM 1950 <i>Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper</i> _____ 161
<i>Ivana ARTUKOVIĆ</i>	RIMSKODOBNE FIBULE IZ FUNDUSA MUZEJA BRODSKOG POSAVLJA ROMAN-ERA FIBULAE FROM THE COLLECTION OF THE BRODSKO POSAVLJE MUSEUM <i>Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper</i> _____ 189
<i>Anamarija KURILIĆ &</i> <i>Zrinka SERVENTI</i>	NATPIS GAJA KORNELIJA S ILOVIKA I CORNELII U LIBURNIJI THE INSCRIPTION OF GAIUS CORNELIUS FROM ILOVIK AND THE CORNELII IN LIBURNIA <i>Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper</i> _____ 219
<i>Ana MIŠKOVIĆ</i>	U POTRAZI ZA VEZAMA IZMEĐU SOLUNA I ZADRA U KASNOJ ANTICI EXPLORING THE TIES BETWEEN THESSALONIKI AND ZADAR IN LATE ANTIQUITY

	<i>Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper</i> _____	249
<i>Marinko TOMASOVIĆ</i>	KATEDRALA SV. TRIPUNA U KOTORU I BENEDIKTINSKA CRKVA SV. MIHOVILA NA PREVLACI KOD TIVTA – PRIMJEDBE UZ PORIJEKLO OBLIKA I DATIRANJE THE CATHEDRAL OF ST. TRYPHON IN KOTOR AND THE BENEDICTINE CHURCH OF ST. MICHAEL ON PREVLAKA NEAR TIVAT – COMMENTS ON THE DATE AND THE ORIGIN OF DESIGN	
	<i>Pregledni rad / Review paper</i> _____	267
<i>Ana AZINOVIĆ BEBEK & Krešimir FILIPEC</i>	BREVARI IZ LOBORA I DRUGIH NOVOVJEKOVNIH GROBALJA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE THE BREVERLS FROM LOBOR AND OTHER EARLY MODERN CEMETERIES IN NORTHWESTERN CROATIA	
	<i>Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper</i> _____	281
<i>Marija ŠIŠA-VIVEK & Krešimir FILIPEC</i>	KERAMIČKE LULE S LOKALITETA ZOLJANI - ČEMEŠAC I CLAY PIPES FROM THE SITE ZOLJANI - ČEMEŠAC I	
	<i>Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper</i> _____	301
<i>Tihomila TEŽAK-GREGL</i>	STOJANU DIMITRIJEVIĆU U SPOMEN IN HONOUR OF STOJAN DIMITRIJEVIĆ	
	<i>Uvodnik / Introduction</i> _____	335
<i>Ivor KARAVANIĆ</i>	STOJAN DIMITRIJEVIĆ – ISTRAŽIVANJA I NASTAVA PALEOLITIKA U HRVATSKOJ STOJAN DIMITRIJEVIĆ – RESEARCH AND TEACHING PALEOLITHIC IN CROATIA	
	<i>Pregledni rad / Review paper</i> _____	343
<i>Kornelija MINICHREITER</i>	PROF. DR. STOJAN DIMITRIJEVIĆ – UTEMELJITELJ KRONOLOŠKE PODJELE STARČEVAČKE KULTURE ZA SJEVERNU REGIJU PROF. DR. STOJAN DIMITRIJEVIĆ THE – FOUNDER OF THE CHRONOLOGY OF THE STARČEVO CULTURE IN THE NORTHERN REGION	
	<i>Pregledni rad / Review paper</i> _____	349
<i>Bine KRAMBERGER</i>	EVALUATION OF DIMITRIJEVIĆ'S DEFINITION OF THE SOPOT CULTURE IN THE LIGHT OF RADIOCARBON DATES	
	<i>Pregledni rad / Review paper</i> _____	359
<i>Maja KRZNARIĆ-ŠKRIVANKO</i>	REZULTATI DIMITRIJEVIĆEVIH ISTRAŽIVANJA SOPOTA U SVJETLU NOVIH ISTRAŽIVANJA THE RESULTS OF DIMITRIJEVIĆ'S EXCAVATIONS	

	AT SOPOT IN LIGHT OF RECENT RESEARCH	
	<i>Pregledni rad / Review paper</i> _____	371
<i>Lana OKROŠA ROŽIĆ</i>	BREZOVLJANI	
	BREZOVLJANI	
	<i>Pregledni rad / Review paper</i> _____	397
<i>Marcel BURIĆ</i>	KOMADIĆI I FRAGMENTI: BAPSKA NAKON	
	STOJANA DIMITRIJEVIĆA	
	PIECES AND FRAGMENTS: BAPSKA AFTER	
	STOJAN DIMITRIJEVIĆ	
	<i>Pregledni rad / Review paper</i> _____	407
<i>Zorko MARKOVIĆ</i>	STOJAN DIMITRIJEVIĆ I ISTRAŽIVANJA ENEOLITIKA	
	U SJEVERNOJ HRVATSKOJ	
	STOJAN DIMITRIJEVIĆ AND STUDIES ON THE COPPER	
	AGE OF NORTHERN CROATIA	
	<i>Pregledni rad / Review paper</i> _____	419

PROSLOV

S velikim zadovoljstvom i u ime cijelog uredništva predstavljamo dvobroj 37/38 časopisa Opuscula Archaeologica koji je utemeljen 1956. godine, te s više ili manje poteškoća izlazi više od pet desetljeća. Usprkos trenutnim financijskim poteškoćama pred nama je časopis koji i ovoga puta, i to sa 19 članaka od 25 autora, na preko četiri stotine stranica, objavljuje znanstvene, pregledne i stručne tekstove visoke kvalitete.

No, ovaj dvobroj časopisa Opuscula archaeologica se razlikuje od prethodnih izdanja jer se sastoji od dva tematska poglavlja. U prvom poglavlju je jedanaest radova koji su, u skladu s tradicijom našeg časopisa, posvećeni različitim arheološkim problemima koji će kako znanstvenicima, tako i drugima, dati mogućnost dobivanja uvida, ne samo u nepoznatu arheološku građu, nego i mogućnost upoznavanja s najnovijim razmišljanjima o određenim problemima kao i njihovim mogućim rješenjima. Drugi dio broja 37/38 časopisa Opuscula archaeologica nas posebno raduje jer se sastoji od osam radova posvećenih 30-godišnjici smrti uglednog hrvatskog profesora prapovijesne arheologije Stojana Dimitrijevića. Radovi su prezentirani na skupu posvećenom Stojanu Dimitrijeviću na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 13.12.2011.

Napor koji je uredništvo časopisa uložilo u izlazak ovoga broja nije nas obeshrabrio nego potaknuo da i dalje činimo sve potrebno da bi autori i dalje imali priliku objavljivati članke za koje smatraju da doprinose arheološkoj znanosti. Za kvalitetu objavljenih priloga brinuo se cijeli tim recenzenata, čije je mišljenje i omogućilo da svaki prilog ima onu kvalitetu kakvu naš časopis i zaslužuje. Stoga na kraju svim autorima i suradnicima najsrdačnije zahvaljujemo na priložima tiskanim u ovome broju časopisa Opuscula archaeologica.

Glavni i odgovorni urednici

PROLOGUE

We are proud to present a double volume 37/38 of Opuscula archaeologica on behalf of the Editorial board. Since its first volume in 1956, journal Opuscula archaeologica has been publishing scientific articles in the field of archaeology and other historical disciplines. Despite current financial challenges we were able to publish 19 articles by 25 authors on more than 400 pages containing high quality original scientific articles and professional papers.

The structure of this double volume differs from previous ones because it is divided into two sections. The first section consisting of 11 articles that are, in the tradition of this journal, facing specific archaeological issues. We hope that these articles will provide information to readers on new, unpublished material and current debates. The second section contains 8 papers dedicated to the 30th anniversary of death of Professor Stojan Dimitrijević, a distinguished professor of Prehistoric Archaeology at the University of Zagreb. These papers were originally presented at the conference organized by the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb on December 13th 2011.

Various challenges presented to us during the preparation of this volume were not discouraging, but, on the contrary, gave us the additional motivation to secure the future of this journal as a platform for publication of quality scientific and professional papers by fellow scholars. Extensive team of domestic and international reviewers is the quality assurance of the published articles, and the journal as a whole.

We would like to express our gratitude to all contributors whose articles are published in this double volume.

Editors

Ivana ARTUKOVIĆ

RIMSKODOBNE FIBULE IZ FUNDUSA MUZEJA BRODSKOG POSAVLJA

ROMAN-ERA FIBULAE FROM THE COLLECTION OF THE BRODSKO POSAVLJE MUSEUM

doi: 10.17234/OA.37.6

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

UDK / UDC 069(497.5 Slavonski Brod).51:739"652"
904:739](398)"00/04"

Primljeno/Received: 11.3.2012.

Prihvaćeno/Accepted: 16.12.2013.

Ivana Artuković

Muzej Brodskog Posavlja

Starčevićeva 40

HR-35000 Slavonski Brod

ivana.artukovic@mbp.hr

Antička zbirka Muzeja Brodskog Posavlja trenutno broji 17 rimskodobnih fibula različitih tipova, što cjelovitih, što u ulomcima, od kojih većina dosad nije objavljena. Fibule potječu s područja nekadašnje Marsunije, odnosno samog središta Slavenskog Broda, zatim Donjih Andrijevac i Slobodnice. Jedan primjerak iz Siska darovan je Muzeju krajem tridesetih godina prošloga stoljeća. Tipološkom i kronološkom analizom utvrđeno je da se radi o 6 tipova koji potječu iz vremenskog perioda od 1. do 5. stoljeća.

Ključne riječi: fibule, tipologija, brodsko Posavlje, razdoblje rimske dominacije

The Collection of Ancient Greece and Rome from the Brodsko Posavlje Museum currently holds 17 Roman-era fibulae of different types, some whole, some in fragments, most of which have not been published. The fibulae originate from the area of ancient Marsonia, i.e. the center of Slavonski Brod, Donji Andrijevac and Slobodnica. One example is a gift from Sisak from the late 1930s. A typological and chronological analysis has established that there are 6 types dating from the 1st until the 5th century.

Key words: fibulae, typology, Brod - Posavina county, Roman rule period

FIBULA S DVA DISKA NA LUKU I PERFORIRANIM DRŽAČEM

Fibule s dva diska na luku i perforiranim držačem potječu s područja Norika i Panonije. Razvile su se od kasnolatskih sjevernoitalskih tipova koji se javljaju na prijelazu iz 1. stoljeća prije Krista u 1. stoljeće nakon Krista (Gregl 1997: 67; Busuladžić 2008: 25). Kasnije se šire u provinciju Dalmaciju i na područja današnje Slovačke, Češke, Poljske, juž-

FIBULA WITH TWO DISCS ON THE BOW AND A PERFORATED CATCH PLATE

Fibulae with two discs and a perforated catch plate originate in Noricum and Pannonia. They developed from the late La Tène north Italian types which appear in the late first century BC and the early first century AD (Gregl 1997: 67; Busuladžić 2008: 25). Later they spread to the province of Dalmatia and the regions of today's Slovakia, the Czech Repub-

ne Rusije (Koščević 1980: 19) i Rumunjske (Popescu 1945: sl. 4, 42). Jednočlane su i spiralne. Glava im je elipsastog presjeka, povijena i s unutrašnje strane žličasto udubljena. Luk je slabo izvijen i na njemu se nalaze dva diska kružnog presjeka. Dio luka među diskovima može također biti kružnog, ali i rombičnog presjeka. Držać za iglu gotovo je trokutasto oblikovan i ima perforacije. Ranije varijante imaju izdužene oblike. Perforacije na držaču su im stepenaste, stepenaste u kombinaciji s kružnima ili samo kružne. Kasniji primjerci imaju zbijenije tijelo i jednu veliku trokutastu perforaciju na držaču za iglu (Koščević 1980: 19). Datiraju se u 1. stoljeće nakon Krista, a prema nekim autorima traju i do 3. stoljeća (Busuladžić 2008: 25). Na izvornom području nosile su se u parovima i čest su nalaz u ženskim grobovima Norika i Panonije (Koščević 1980: 19; Gregl 1997: 67).

Godine 1997., tijekom zaštitnog arheološkog istraživanja koja je Muzej Brodskog Posavlja proveo na trasi Jadranskog naftovoda (JANAF), na lokalitetu Slobodnica (karta 2, 26), desetak kilometara udaljenom od Slavenskog Broda, pronađena je fibula ovoga tipa (kat. br. 1). Na držaču za iglu uočljivi su

lic, Poland, and southern Russia (Koščević 1980: 19), and Romania (Popescu 1945: sl. 4, 42). They are unilateral and spiral. The head has an elliptical cross-section, and it is bent and concave on the inner side. The bow is slightly curved, and it contains two discs of circular cross-sections. The part of the bow between the discs can have a circular, as well as a rhombic cross-section. The pin catch-plate is almost triangular and has multiple perforations. The earlier versions have elongated shapes. The perforations on the catch-plate are either stepped, stepped combined with circular ones, or just circular. The later examples have a more compact body and a large triangular perforation on the pin catch-plate (Koščević 1980: 19). They are dated to the 1st century AD, and according to some authors last until the 3rd century (Busuladžić 2008: 25). They were worn in pairs on their original territory, and are a common find in female burials across Noricum and Pannonia (Koščević 1980: 19; Gregl 1997: 67). In 1997, during archaeological rescue excavations led by the Brodsko Posavlje Museum along the route of the Adriatic oil pipeline (JANAF), at the site of Slobodnica (Map 2, 26), 10 kilometers from Slavonski Brod, one fibula

Slika 1, 2. Fibula s dva diska na luku i perforiranim držačem, kat. br. 1 (snimio: D. Fajdetić, 2012.)

Figure 1, 2. Fibula with two discs on the bow and a perforated catch plate, cat. no. 1 (Photo by: D. Fajdetić, 2012.)

ostatci kružnih perforacija, što je, uz njezin izduženi oblik, datira u sam početak ili prvu polovicu 1. stoljeća (Koščević 1980: 19; Bojović 1983: 31; Co-

of this type was found (cat. no. 1). Circular perforations are visible on the pin catch-plate, which, along with its elongated form, date it to the very beginning

ciš 2004: 73). Ovakvi su primjerci u Garbschovoj tipologiji određeni kao varijanta A 237, u tipologiji Remze Košćević kao primjerci prve, starije varijante, u tipologiji Sorina Cociša kao varijanta 11a, a Dragoljub Bojović ih svrstava u svoju treću varijantu (Košćević 1980: 19; Bojović 1983: 31; Cociš 2004: 72). Košćević navodi kako su do osamdesetih godina pronađeni samo u Sisku (Košćević 1980: T. VIII, 51), Drnovu, Novom Mestu i okolici Ljubljane (Košćević 1980: 19), a Cociš donosi samo jedan primjerak iz Rumunjske (Cociš 2004: T. XXXIX, 602). Bojović opisuje i prikazuje primjerak iz Narodnog muzeja u Beogradu (Bojović 1983: T. V, 39), ali spominje još jedan iz Đerdapa koji se čuva u Povijesnom muzeju Srbije. Ove primjerke stavlja u Garbschov tip A 237b, koji ima držač ukrašen nizom manjih kružnih otvora, a karakterističan je za jugozapadnu Panoniju (Bojović 1983: 31). Brodska je fibula, također, slična i primjerku iz Mogorjela koji Adnan Busuladžić datira u 1–2. stoljeće (Busuladžić 2008: 25; kat. br. 6).

SNAŽNO PROFILIRANE FIBULE

Snažno profilirane fibule razvile su se iz kasnolatenških oblika sa zadebljanjem na luku i perforiranim držačem (Gregl 1997: 66; Ivčević 2002: 237; 2003: 130). Nastale su na području Panonije i Norika i odatle su se proširile. Najraniji oblik pronađen je u istočnoalpskom prostoru (Jobst 1975: 30). Najčešće su zastupljen tip fibule na području Hrvatske (Težak-Gregl 1982: 106). Od ukupnog broja fibula pronađenih na ranocarskim nekropolama sjeverne Hrvatske njihov je udio oko 75% (Gregl 1997: 66; Ožanić 1998: 36).

Spiralne su, a mogu biti jednodijelne i dvodijelne. Imaju snažnije izvijen luk s diskom kružnog presjeka, koji je kod ranijih primjeraka čitav, a kasnije se u obliku grebena pojavljuje samo na gornjoj strani. Noga im je uska i obavezno završava elementom u obliku dugmeta (Cociš 2004: 46). Većina ih autora dijeli u dvije grupe: one sa zaglavnom pločicom, koje su starije, i one bez nje, koje su mlađe (Popescu 1945: 490; Jobst 1975: 29). Košćević je na temelju siscijskih primjeraka izdvojila 11 podtipova (Košćević 1980, 21-23), Vladimir Kondić je vršačke primjerke podijelio na 6 varijanti (Kondić 1961: 201–202), a Werner Jobst dijeli laurijačke fibule sa zaglavnom pločicom na 6 varijanti, a one bez zaglavne pločice na 4 varijante (Jobst 1975: 23). Okvirno se datiraju u 1. i 2., pa i u 3. stoljeće (Popescu 1945: 491; Jobst 1975: 23; Ivčević 2011: 170).

Najraniji oblici imaju perforirani držač za iglu (Popescu 1945: 491). Perforacije su stepenaste, a noga

or the first half of the 1st century (Košćević 1980: 19; Bojović 1983: 31; Cociš 2004: 73). These examples are classified as type A 237 according to the Garbschov typology, as the first, older variant according to Remza Košćević, and as variant 11a according to the Sorina Cociša typology, while Dragoljub Bojović classifies them as his third variant (Košćević 1980: 19; Bojović 1983: 31; Cociš 2004: 72). Košćević remarks that up until the 1980s they have been found only in Sisak (Košćević 1980: T. VIII, 51), Drnovo, Novo Mesto and the Ljubljana area (Košćević 1980: 19), while Cociš names one example from Romania (Cociš 2004: T. XXXIX, 602). Bojović describes one example from the National Museum in Belgrade (Bojović 1983: T. V, 39), and mentions one more from Đerdap which is kept in the Historical Museum of Serbia. He classifies these examples as Garbschov type A 237b, which has the catch-plate decorated with a row of small circular openings, and is typical of south-western Pannonia (Bojović 1983: 31). The Brod fibula is also similar to the example from Mogorjelo which Adnan Busuladžić dates to the 1st - 2nd century (Busuladžić 2008: 25; cat. no. 6; Busuladžić 2010: 152, fig. 100), and to the examples from Ripače, Jezerina and Ribić, which are, like the Mogorjelo example, kept in the National Museum of Bosnia and Herzegovina in Sarajevo (Busuladžić 2010: 152, fig. 99, 101, 102).

THE KRAFTIG PROFILIERTE FIBULAE

The kraftig profilierte fibulae were developed from the late La Tène form with a knob on the bow and a perforated catch plate (Gregl 1997: 66; Ivčević 2002: 237; 2003: 130). They originated in Pannonia and Noricum, and they spread out from there. The earliest type was found in the east Alpine area (Jobst 1975: 30). They are among the most numerous types of Roman-era fibulae represented in Croatia (Težak-Gregl 1982: 106). Out of the total number found in early Imperial necropolises of northern Croatia, they make up 75 % (Gregl 1997: 66; Ožanić 1998: 36). They are spiral, and can be unilateral or bilateral. They have a highly arched bow with a disc of circular cross-section, which is preserved whole in earlier examples, while later appearing only as a ridge on the upper side. The foot is thin and ends in a button-shaped element (Cociš 2004: 46). Most authors divide them into two types: those with a head plate, which are older, and those without one, which are younger (Popescu 1945: 490; Jobst 1975: 29). Košćević has singled out 11 subtypes, based on the Siscia examples (Košćević 1980, 21-23), Vladimir Kondić allocated the Vršac examples to 6 types (Kondić 1961: 201–202), and Werner Jobst defines

im je jako dugačka. Datiraju se u rano 1. stoljeće nakon Krista. Mlađima od ovih noga je skraćena i imaju držač s kružnim perforacijama. Datiraju se u prvu polovicu 1. stoljeća (Težak-Gregl 1982: 106; Ivčević 2002: 237). Fibule nezgrapnih oblika s punim držačem, različitog oblika diska na luku ili završnog elementa, glave, noge i krivulje luka, uglavnom se datiraju u drugu polovicu 1. stoljeća, a traju i kasnije. Najmlađe varijante nemaju zaglavnu pločicu, imaju puni držač za iglu, a glava im nije izdvojeno oblikovana, nego samo proširena u luku (Koščević 1999: 29).

Pretpostavlja se da su ih nosili vojnici, ali i civilno stanovništvo. U Sisciji je postojala radionica, o čemu svjedoče brojnost primjeraka, lokalne varijante, poluproizvodi, nedorađeni i nedovršeni primjerci (Koščević 1980: 21–23).

Antička zbirka Muzeja Brodskog Posavlja ima sedam fibula ovog tipa (kat. br. 2–8), dakle i ovdje su najčešći tip rimskodobnih fibula. Zastupljeno je pet varijanti, a najraniju predstavlja fibula s parom kružnih perforacija na četvrtastom držaču (kat. br. 2), koja potječe iz Slavenskog Broda, s 2002. i

the Lauriacum fibulae with a head plate as having 6 variants, and those without a head plate as having 4 variants (Jobst 1975: 23). They are roughly dated to the 1st, 2nd and even 3rd century (Popescu 1945: 491; Jobst 1975: 23; Ivčević 2011: 170).

The earliest examples have a perforated pin catch plate (Popescu 1945: 491). The perforations are stepped, and the foot is very long. They are dated to the early 1st century AD. The younger examples have a shortened foot and a catch plate with circular perforations. They are dated to the first half of the 1st century (Težak-Gregl 1982: 106; Ivčević 2002: 237). The awkward shaped fibulae with a complete catch plate, and a differently shaped disc on the bow or the ending element, head, foot or bow arch, are mostly dated to the second half of the 1st century, and they appear even later. The youngest versions do not have a head plate, their catch plate is complete, the head is not separately formed but merely expanded in the bow (Koščević 1999: 29).

It is presumed that they were worn by soldiers, as well as civilians. A workshop existed in Siscia, as evidenced by a large number of finds of the local

Slika 3, 4. Snažno profilirana fibula, kat. br. 2 (snimio: D. Fajdetić, 2012.)

Figure 3, 4. Kraftig profilierte fibula, cat. no. 2 (Photo by: D. Fajdetić, 2012.)

2003. god. istraživanog lokaliteta Trg Ivane Brlić-Mažuranić (karta 1, 3). Analogna je primjerku iz Osječenice (Ožanić 1998: T. 22, 2), primjercima iz Siscije (Koščević 1980: T. X, 63–67), fibuli s Gardu-

variety, half-made products, and incomplete and unfinished pieces (Koščević 1980: 21–23).

The Collection of Ancient Greece and Rome from the Brodsko Posavlje Museum has seven fibulae of

Karta 1. Slavonski Brod, uži centar grada (Plan grada: Slavonski Brod, izdavač: Turistička zajednica grada Slavenskog Broda, Slavonski Brod 1997. Preuredio: autor, 2012.)

Map 1: Slavonski Brod, inner city center (City plan: Slavonski Brod, publisher: Turistička zajednica grada Slavenskog Broda, Slavonski Brod 1997. Redone by: I. Artuković, 2012.)

na (Ivčević 2011: 184, 23), dvjema fibulama koje se čuvaju u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika (Šeparović & Uroda 2009: 58, sl. 111, 112), fibulama s rumunjskog lokaliteta Turnu-Severin (Popescu 1941–1945, sl. 4, 34), iz okolice Sultza (Rieckhoff-Pauli 1975: sl. 1, 8), iz okolice Hüfingena (Rieckhoff 1977: T. 2, 15), dačkim primjercima (Cociș 2004: T. V, 69–72), fibulama iz Singiduna (Bojović 1983: T. V, 43, 44; T. VI, 45–53; T. VII, 57, 58) i vršackom primjerku koji Kondić stavlja u svoju 2. varijantu snažno profiliranih fibula (Kondić 1961: 202; T. I, 3). Ova varijanta odgovara obliku Cambodunum 2/Almgren 68, a proizvodila se i distribuirala u Pannoniji, Noriku, Reciji, Germaniji, čak i u barbarskom svijetu: to su prve rimskodobne snažno profilirane fibule s velikim područjem rasprostranjenosti (Cociș 2004: 48). Načelno se datiraju u 1. stoljeće (Jobst 1975: 33; Rieckhoff 1975: 42–43; Rieckhoff-Pauli 1977: 6; Koščević 1980: 21; Bojović 1983: 33–34; Ivčević 2011: 184, 23). U Dakiji se javljaju i početkom 2. stoljeća, ali očito su proizvedene ranije, a donosi ih vojska (Cociș 2004: 48). Varijanta Cambodunum 2/Almgren 68 odgovara varijanti 2 Remze Koščević, Bojovićevoj 2. varijanti snažno profiliranih fibula sa zaglavnom pločicom, te varijanti 8a1b2a Sorina Cociša (Koščević 1980: 21; Bojović 1983: 33–34; Cociș 2004: 48). S obzirom na to da su se ovakve fibule proizvodile u Sisciji (Koščević 1980: 21), lako je moguće da je upravo ovaj marsunijski primjerak zapravo siscijski import.

Drugo varijanti pripada ulomak fibule (kat. br. 3) koji potječe s lokaliteta Slavonski Brod – Klasije (karta 1, 1), a koji je u Muzej stigao tijekom arheoloških istraživanja šezdesetih ili sedamdesetih godina prošloga stoljeća. Nedostaje mu dio glave. Bojović

this type (cat. ent. no. 2–8), thus far they are the most represented type of Roman-era fibulae here. There are five variants, the earliest one represented by a fibula with a pair of circular perforations on a rectangular catch plate. (cat. ent. no. 2), which comes from Slavonski Brod, the archaeological site “Trg Ivane Brlić-

Mažuranić” (Map 1, 3) excavated in 2002 and 2003.

It is analogous to an example from Osječenica (Ožanić 1998: T. 22, 2), the Siscia examples (Koščević 1980: T. X, 63–67), the fibula from Gardun (Ivčević 2011: 184, 23), two fibulae kept in the Museum of Croatian Archaeological Monuments (Šeparović & Uroda 2009: 58, fig. 111, 112), fibulae from the Romanian site Turnu-Severin (Popescu 1941–1945, fig. 4, 34), from the Sultz area (Rieckhoff-Pauli 1977: sl. 1, 8), from the Hüfingen area (Rieckhoff 1975: T. 2, 15), the Dacia examples (Cociș 2004: T. V, 69–72), fibulae from Singidunum (Bojović 1983: T. V, 43, 44; T. VI, 45–53; T. VII, 57, 58), the Vršac example which Kondić defines as his second variant of the Kraftig Profilierte fibulae (Kondić 1961: 202; T. I, 3), and the examples from Bosnia and Herzegovina that are kept in the National Museum in Sarajevo (Busuladžić 2010: 158, fig. 122–123; 159, fig. 124–126; 160, fig. 131–132; 161, fig. 135–138). This variant corresponds to the Cambodunum 2/Almgren 68 type, and was manufactured and distributed in Pannonia, Noricum, Raetia, Germania, and even in the barbarian world: these are the first Roman-era kraftig profilierte fibulae with a large area of distribution (Cociș 2004: 48). They are mainly dated to the 1st century (Jobst 1975: 33; Rieckhoff 1975: 42–43; Rieckhoff-Pauli 1977: 6; Koščević 1980: 21; Bojović 1983: 33–34; Ivčević 2011: 184, 23). They appear in Dacia at the beginning of the 2nd century, but were obviously manufactured earlier, and they are introduced by the military (Cociș 2004: 48). The Cambodunum 2/Almgren 68 type corresponds to the variant 2 of Remza Koščević, Bojović’s second variant of the kraftig profilierte fibulae with a head plate, and the variant 8a1b2a of Sorin Cociș (Koščević 1980: 21; Bojović 1983: 33–34; Cociș 2004: 48).

The fibula fragment (cat. ent. no. 3) from the site Slavonski Brod – Klasije (Map 1, 1) belongs to the second variant, and it was acquired by the Museum during the archaeological excavations of the 1960s

Slika 5, 6. Snažno profilirana fibula, kat. br. 3 (snimio: D. Fajdetić, 2012.)

Figure 5, 6. Kraftig profilierte fibula, cat. no. 3 (Photo by: D. Fajdetić, 2012.)

fibule slične ovoj svrstava u svoju 4. varijantu snažno profiliranih fibula sa zaglavnom pločicom. Takvi primjerci imaju oblik poput fibula s gornjogermanskog i recijskog limesa, koje su poznate kao Cambodunum 3/Almgren 69. Imaju zadebljanje u obliku grebena samo na gornjem dijelu luka. Ovakve fibule pronalaze se u Panoniji i Noriku, gdje su proizvođene, ali i u ostalim dijelovima Carstva. U Gornjoj Meziji su najzastupljenija varijanta od svih snažno profiliranih fibula sa zaglavnom pločicom. U upotrebi su bile do sredine 2. stoljeća (Bojović 1983: 34–35). Marsunjskom su primjerku slične dvije fibule iz Singiduna (Bojović 1983: T. VIII, 70, 71), a Bojović navodi da slični primjerci potječu s gornjomezijskih utvrda poput Viminacija, Boljetina ili Salda (Bojović 1983: 34). Fibula (kat. br. 4) s položaja Donji Andrijevc – Stara Sela, Tadenica (karta 2, 11) u Muzej je dospjela 2010. kao dar. Karakterizira je izrazito izvijen luk na sredini, samo s gornje strane ukrašen zadebljanjem u obliku profiliranog grebena, te glava u obliku preokrenutog stošca. Predstavlja treću varijantu brodskih snažno profiliranih fibula, a oblikom odgovara fibulama Almgren 70, odnosno Cocišovu tipu 8a8b2a (Cociš 2004: 56), s razlikom što su dački primjerci (Cociš 2004: T. XV, 206–214; XVI. 215, 217–226; XVII. 227–230, 233–242) potpuno neukrašeni, a brodski ima urezane okomite linije na zaglavnoj pločici. Fibulu iz Singiduna sličnu brodskoj Bojović

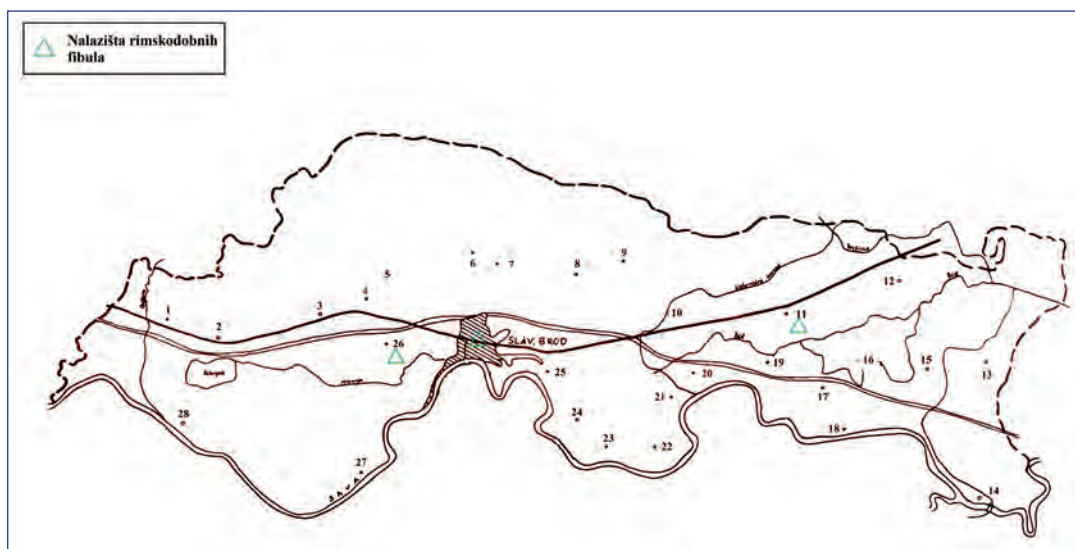
or 1970s. A part of its head is missing. Bojović defines similar fibulae as his 4th variant of kraftig profilierte fibulae with a head plate. These examples have a shape similar to the fibulae from the north Germania and Raetia limes, known as Cambodunum 3/Almgren 69. They have a knob shaped like a ridge only on the upper part of the bow. These fibulae types are found in Pannonia and Noricum, where they were manufactured, but in other parts of the Empire as well. They are the most common variant in Upper Moesia, out of all kraftig profilierte fibulae with a head plate. They were in use until the middle of the second century (Bojović 1983: 34–35). The Marsonia example is similar to two fibulae from Singidunum (Bojović 1983: T. VIII, 70, 71), and Bojović lists similar examples from Upper Moesia forts, such as Viminacium, Boljetin or Sald (Bojović 1983: 34).

Fibula (cat. ent. no. 4) from the site Donji Andrijevc – Stara Sela, Tadenica (Map 2, 11) was brought to the Museum as a gift in 2010. It is characterized by a highly arched bow in the middle, decorated with a knob shaped like a molded ridge, and a head shaped like a reversed cone. It makes up a third of the kraftig profilierte fibulae from Slavonski Brod, and its form corresponds to Almgren 70, i.e. the Cociš type 8a8b2a (Cociš 2004: 56), with the Dacian examples (Cociš 2004: T. XV, 206–214; XVI.

Slika 7, 8. Snažno profilirana fibula, kat. br. 4 (snimio: D. Fajdetić, 2012.)

Figure 7, 8. Kraftig profilierte fibula, cat. no. 4 (Photo by: D. Fajdetić, 2012.)

Karta 2. Pregled najznačajnijih antičkih lokaliteta brodskog Posavlja (Arheološka karta brodskog Posavlja, katalog izložbe, izdavač: Muzej Brodskog Posavlja, Slavonki Brod 1984. Prevedio: autor, 2012.). 1. Malinovo, 2. Oriovac, 3. Gornji Andrijevići, 4. Sibinj, 5. Završje, 6. Podcrkavlje, 7. Grabarje, 8. Šušnjevići, 9. Klokočevik, 10. Garčin, 11. Donji Andrijevići, Vrpolje, 13. Gundinci, 14. Slavonki Šamac, Beravci, 16. Velika Kopanica, 17. Kupina, 18. Novigrad, 19. Sredanci, 20. Oprisavci, 21. Poljanci, 22. Donja Bebrina, 23. Klakar; 24. Gornja Bebrina, 25. Ruščica, 26. Slobodnica, 27. Zbjeg, 28. Slavonki Kobaš.

Map 2: Overview of the most important ancient sites of the Sava river area around Slavonki Brod (Archaeological map of the Sava river area around Slavonki Brod, exhibition catalog, publisher: Brodsko Posavlje Museum, Slavonki Brod 1984. Redone by: I. Artuković, 2012.). 1. Malinovo, 2. Oriovac, 3. Gornji Andrijevići, 4. Sibinj, 5. Završje, 6. Podcrkavlje, 7. Grabarje, 8. Šušnjevići, 9. Klokočevik, 10. Garčin, 11. Donji Andrijevići, Vrpolje, 13. Gundinci, 14. Slavonki Šamac, Beravci, 16. Velika Kopanica, 17. Kupina, 18. Novigrad, 19. Sredanci, 20. Oprisavci, 21. Poljanci, 22. Donja Bebrina, 23. Klakar, 24. Gornja Bebrina, 25. Ruščica, 26. Slobodnica, 27. Zbjeg, 28. Slavonki Kobaš.

svrstava u petu varijantu snažno profiliranih fibula sa zaglavnom pločicom i datira je u drugu polovicu 1. i prvu polovicu 2. stoljeća (Bojović 1983: 35, T.

215, 217–226; XVII. 227–230, 233–242) having no ornaments, while those from Slavonki Brod have incised vertical lines.

IX, 78). Također analogije se mogu pronaći i u dva siscijska primjerka (Koščević 1980: T. XIII, 93; XIV, 95) koja Koščević stavlja u svoju četvrtu varijantu i napominje kako je u Sisciji postojala radionica koja ih je izrađivala (Koščević 1980: 22), čiji bi produkt mogao biti i ovaj donjoandrijevački primjerak. Sličnost pokazuje i fibula iz vršačkog muzeja koju Kondić ubraja u svoju 3. varijantu i datira u 1. i 2. stoljeće (Kondić 1961: 202; T. I, 6), te fibula iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika (Šeparović & Uroda 2009: 58, sl. 110).

Četvrtu varijantu snažno profiliranih fibula Muzeja Brodskog Posavlja čine tri fibule, dvije (kat. br. 5, 6) sa sedamdesetih godina prošloga stoljeća

Bojović classifies the Singidunum fibula similar to the Brod one as the fifth variant of the kraftig profilierte fibulae with a head plate, and dates it to the second half of 1st and the first half of the 2nd century (Bojović 1983: 35, T. IX, 78). Analogies can also be found in the two examples from Siscia (Koščević 1980: T. XIII, 93; XIV, 95), which Koščević defines as his fourth variant. The fibula from the Vršac museum shows similarity with it as well, and Kondić defines it as his third variant, dating it to the 1st or 2nd century (Kondić 1961: 202; T. I, 6), fibula from the Museum of Croatian Archaeological Monuments (Šeparović & Uroda 2009: 58, fig. 110), as well as the fibulae of the Busuladžić fifth variant of

Slika 9, 10. Snažno profilirana fibula, kat. br. 5 (snimio: D. Fajdetić, 2012.)

Figure 9, 10. Kraftig profilierte fibula, cat. no. 5 (Photo by: D. Fajdetić, 2012.)

istraživanog lokaliteta Slavonski Brod – Spomen-dom “Đuro Salaj” (današnja Kazališno-koncertna dvorana “Ivana Brlić-Mažuranić”; karta 1, 2) i jedna (kat. br. 7) s lokaliteta Donji Andrijevc – Stara Sela, Tadenica (karta 2, 11). Karakterizira ih trapezasto proširena i od zaglavne pločice međučlanom udaljena glava. Oblikom odgovaraju dvjema fibulama 6. varijante Remze Koščević (Koščević 1980: T. XVI, 108, 114), koja napominje kako analogije za pojedine oblike varijante nedostaju, ali ona ima paralele u fibulama iste lučne krivulje iz Slovenije, Bosne, Slovačke, Rumunjske i južne Rusije, te da su slične fibule pronađene u Staroj Vasi-Sveti Jernej i Beogra-

the fibulae from the National Museum in Sarajevo (Busuladžić 2010: 164, sl. 150; 169, sl. 175).

The fourth variant of the kraftig profilierte fibulae of the Brodsko Posavlje Museum are made up of three fibulae, two (cat. ent. no. 5, 6) from the site Slavonski Brod – Spomen-dom “Đuro Salaj” (today the theatre-concert hall “Ivana Brlić-Mažuranić”; Map 1, 2) excavated in the 1970s, and one (cat. ent. no. 7) from the site Donji Andrijevc – Stara Sela, Tadenica (Map 2, 11). They are characterized by a widened trapezoid head, separated from the head plate by an internode. Their shape corresponds to the two fibulae of variant 6 by Remza Koščević (Koščević

Slika 11, 12. Snažno profilirana fibula, kat. br. 6 (snimio: D. Fajdetić, 2012.)
Figure 11, 12. Kraftig profilierte fibula, cat. no. 6 (Photo by: D. Fajdetić, 2012.)

Slika 13, 14. Snažno profilirana fibula, kat. br. 7 (snimio: D. Fajdetić, 2012.)
Figure 13, 14. Kraftig profilierte fibula, cat. no. 7 (Photo by: D. Fajdetić, 2012.)

du, na emonskoj nekropoli javljaju se s materijalom iz prve polovice 2. stoljeća, a one pronađene u Bosni datirane su u početak 2. i traju i u 3. stoljeću. U Sisciji je postojala radionica (Koščević 1980: 22), tako da postoji mogućnost da su naše fibule ondje proizvedene. Također, ove fibule oblikom odgovaraju Bojovićevoj varijanti 11 snažno profiliranih fibula sa zaglavnom pločicom. Brodskim primjercima analogna su tri beogradska (Bojović 1983: T. X, 85, 88; XI, 90) i vršački primjerak (Kondić 1961: T. I, 5). Bojović beogradske datira u 2. i početak 3. stoljeća (Bojović 1983: 37), a Kondić vršački stavlja u svoju 3. varijantu i datira ga u 1. i 2. stoljeće (Kondić 1961: 202). Cociš ovakve fibule svrstava u svoj tip 8a9, a oblikom najbližnja našima je jedna dačka fibula (Cociš 2004: 57, T. XVIII, 254) koja, za razliku od naših, nije fasetirana.

Petu varijantu čini ulomak fibule (kat. br. 8) pronađen na lokalitetu Slavonski Brod – Trg Ivane Brlić-

1980: T. XVI, 108, 114), who stresses that analogies are missing for certain shapes of the variant, but that it has parallels with the fibulae of the same bow arch from Slovenia, Bosnia, Slovakia, Romania and southern Russia, and that similar fibulae have been found in Stara Vas-Sveti Jernej and Belgrade, and they appear in the Emona necropolis in the material of the first half of the 2nd century, while those found in Bosnia are dated to the beginning of the 2nd and last throughout the 3rd century (Koščević 1980: 22). These fibulae also correspond to Bojović's variant 11 of the kraftig profilierte fibulae with a head plate. The Brod examples are analogous to the Ribić example kept in the Sarajevo National Museum (Busuladžić 2010: 169, fig. 174), as well as to the three from Belgrade (Bojović 1983: T. X, 85, 88; XI, 90) and the Vršac example (Kondić 1961: T. I, 5). Bojović dates the Belgrade examples to the 2nd and the beginning of the 3rd century (Bojović 1983: 37),

Slika 15, 16. Snažno profilirana fibula, kat. br. 8 (snimio: D. Fajdetić, 2012.)

Figure 15, 16. Kraftig profilierte fibula, cat. no. 8 (Photo by: D. Fajdetić, 2012.)

Mažuranić (karta 1, 3). Osnovna značajka ove varijante jest nepostojanje zaglavne pločice. Oblikom odgovara Jobstovoj varijanti C snažno profiliranih fibula bez zaglavne pločice, odnosno varijanti Alm-gren 84, a rasprostranjena je u provincijama uz Rajnu, Reciji, Noriku, sjevernoj Panoniji, Dakiji i području današnje Češke, Slovačke i Poljske, i datirana je u 2. stoljeće ili čak njegovu drugu polovicu (Jobst

and Kondić defines the Vršac example as his variant 3, dating it to the 1st and 2nd century (Kondić 1961: 202). Cociš classifies these fibulae as his 8a9 type, and the most similar one to our examples is the Dacian fibula (Cociš 2004: 57, T. XVIII, 254) which is not faceted, as opposed to our examples.

The fifth variant comprises the fibula fragment (cat. ent. no. 8) found on the site Slavonski Brod – Trg

1975: 40, 41). Prema Cocişovoj tipologiji pripada varijanti 8b2b1, a distribuirana je od Britanije do Sirije, uključujući i barbarski svijet. Najveća joj je koncentracija ipak u Noriku, Panoniji, Meziji i Dakiji, u kojoj je nađena na lokalitetima iz vremenskog perioda od prve polovice do treće četvrtine 2. stoljeća (Cociş 2004: 65). Bojović ovakve fibule svrstava u varijantu 4 beogradskih snažno profiliranih fibula bez zaglavne pločice i datira ih u 2. i prvu polovicu 3. stoljeća (Bojović 1983: 39), a Koščević u varijantu 6 uz napomenu kako su ovakvi oblici proizvedeni i u Sisciji (Koščević 1980: 22), odakle možda potječe i marsunijski primjerak. Analogije možemo potražiti u primjercima iz Siscije (Koščević 1980: T. XVI, 108), primjerku iz Burna koji se čuva u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika (Šeparović & Uroda 2009: 58, sl. 113), fibuli iz Singiduna (Bojović 1983: T. XII, 105), primjercima iz Rumunjske s lokaliteta Constanţa (Popescu 1945, sl. 4, 43) i još nekih dačkih lokaliteta (Cociş 2004: T. XXIX, 428; XXX, 434, 436; XXXI, 453, 456; XXXII, 461, 474, 476; XXXIII, 484, 485), te iz Laurijaka, logora na dunavskom limesu u današnjoj Austriji (Jobst 1975: T. 7, 52).

SIDRASTE FIBULE

Sidraste fibule razvile su se iz snažno profiliranog tipa. Dorin Popescu ih ubraja u tip snažno profiliranih fibula (Popescu 1945: 492). Pronađene su u Panoniji (Koščević 1980: T. XX), Dalmaciji (Ivčević 2011: 171) i Dakiji (Popescu 1945: sl. 4, 44; Cociş 2004: T. LXXXII, 1248–1257; LXXXIII–XCIV) i vežu se uz ilirsko-dačko područje (Popescu 1945: 492). Nađene su također i u Meziji, ali u puno manjem broju (Bojović 1983: T. XVI, 145; T. XVII, 146–149). Imaju spiralnu konstrukciju iglenog mehanizma i dvočlane su. Spirala im ima vanjsku tetivu koju drži široka kuka. Uvijek je prisutna zaglavna pločica, koja je kod nekih dačkih primjerala izdužena i ima proširene krajeve (Cociş 2004: T. LXXXVIII, 1303, 1304; LXXXIX, 1305, 1307; XC, 1314, 1315; XCI, 1318 – 1320; XCIII; XCIV), a kod panonskih fibula je pravokutna (Koščević 1980: T. XX). Luk je masivan i često previše ukrašen. Dio sidrastih fibula na luku iza diska ima raskovanu pločicu na kojoj se ponekad javljaju aplicirani plastični ukrasi. Te se fibule ne razlikuju od ostalih sidrastih fibula ni po obliku, ni po načinu izrade, niti prema dataciji. Sidraste se fibule pojavljuju već krajem 1. stoljeća, a karakteristične su za 2. i početak 3. stoljeća (Kondić 1961: 202; Koščević 1980: 24; Gregl 1997: 66; Ivčević 2002: 237–238). Nalažene su i u paru, povezane lančićem s privjescima (Cociş 2004: T. XCII, 1325; XCIV, 1333; Ivčević

Ivane Brlić-Mažuranić (Map 1, 3). The main feature of this variant is the lack of a head plate. Its shape corresponds to the Jobst variant C of the the kraftig profilierte fibulae without a head plate, i.e. the variant Almgren 84, and it is widespread in the provinces along the Rhine, Raetia, Noricum, north Pannonia, Dacia and the area of today's Czech Republic, Slovakia and Poland, and it is dated to the 2nd century or even its second half (Jobst 1975: 40, 41). According to the Cociş typology it is classified as the variant 8b2b1, and it was distributed from Britannia to Syria, including the barbarian world. Mostly it is largely concentrated in Noricum, Pannonia, Moesia and Dacia, where it comes from the sites dated from the first half until the third quarter of the 2nd century (Cociş 2004: 65). Bojović classifies these fibulae as variant 4 of the Belgrade kraftig profilierte fibulae without a head plate, and dates them to the 2nd and the first half of the third century (Bojović 1983: 39), and Koščević as variant 6 (Koščević 1980: 22). We can look for analogous examples in Siscia (Koščević 1980: T. XVI, 108), the Burnum example kept in the Museum of Croatian Archaeological Monuments (Šeparović & Uroda 2009: 58, fig. 113), the Singidunum fibula (Bojović 1983: T. XII, 105), examples from Prozor and Donja Dolina (Busuladžić 2010: 174, fig. 200; 175, fig. 201), from the Romanian site Constanţa (Popescu 1945, fig. 4, 43) and some other Dacian sites (Cociş 2004: T. XXIX, 428; XXX, 434, 436; XXXI, 453, 456; XXXII, 461, 474, 476; XXXIII, 484, 485), and Lauriacum, the Danube limes castrum in today's Austria (Jobst 1975: T. 7, 52).

Given that the fibulae analogous to our first, third, fourth and fifth variant were manufactured in Siscia (Koščević 1980: 21, 22), it is possible that our examples were imported from there.

ANCHOR-SHAPED FIBULAE

Anchor-shaped fibulae developed out of the kraftig profilierte type. Dorin Popescu classifies them as a sub-variant of the kraftig profilierte type (Popescu 1945: 492). They have been found in Pannonia (Koščević 1980: T. XX), Dalmatia (Ivčević 2011: 171) and Dacia (Popescu 1945: fig. 4, 44; Cociş 2004: T. LXXXII, 1248–1257; LXXXIII–XCIV) and they are associated with the Illyrian-Dacian area (Popescu 1945: 492). They have also been found in Moesia, but in much smaller numbers (Bojović 1983: T. XVI, 145; T. XVII, 146–149). The spring is spiral and bilateral. The spring has an external wire held in place by a wide hook. The head plate is always present, and in some Dacian examples it is elongated and expanded at its end (Cociş 2004: T. LXXXVIII, 1303, 1304; LXXXIX, 1305, 1307; XC, 1314, 1315; XCI, 1318 – 1320; XCIII;

Slika 17, 18. Sidrasta fibula, kat. br. 9 (snimio: D. Fajdetić, 2012.)

Figure 17, 18. Anchor-shaped fibula, cat. no. 9 (Photo by: D. Fajdetić, 2012.)

2011: 171), što znači da su tako nošene bile dio ženske nošnje.

Tri brodske sidraste fibule (kat. br. 9–11) međusobno se razlikuju i podijeljene su u tri varijante. Prvu (kat. br. 9) predstavlja ulomak s lokaliteta Donji Andrijevcu – Stara Sela, Tadenica (karta 2, 11). Karakteriziraju ga kuglasti čvorovi na kracima sidra i kratki međučlan između glave i zaglavne pločice koja je duga, pravokutna i ukrašena linearnim urezima. Sličnost s ovim pokazuju primjerci iz Siscije (Koščević 1980: T. XX, 145, 149), s nepoznatog nalazišta u Meziji (Bojović 1983: T. XVI, 146), te srebrni dački primjerak (Cociş 2004: T. LXXXII, 1262) koji Cociş svrstava u varijantu 20a2b2 i napominje kako se ovaj oblik u Dakiji pojavljuje sredinom 2. i traje do 3. stoljeća (Cociş 2004: 106 – 107). Bojović ovakve fibule svrstava u svoju 2. varijantu sidrastih fibula i datira ih u 2. stoljeće (Bojović 1983: 46).

Ulomak sidraste fibule (kat. br. 10) s lokaliteta Spomen-dom “Đuro Salaj” (karta 1, 2) predstavlja drugu varijantu brodskih fibula za koju je svojstven dugi međučlan između glave i zaglavne pločice, te nedostatak čvorova na kracima sidra. Analogna joj je fibula iz Singiduna (Bojović 1983: T. XVII, 149) koja pripada Bojovićevoj 4. varijanti, a on navodi da je još pet takvih fibula pronađeno u Panoniji, te ih datira prema obliku držača za iglu u drugu polovicu 2. i početak 3. stoljeća (Bojović 1983: 46).

XCIV), while in Pannonian examples it is rectangular (Koščević 1980: T. XX). The bow is massive and often overly decorated. Some anchor-shaped fibulae have a flattened plate on the bow behind the disc, which can have applied sculpted decorations sometimes.

These fibulae are no different from the rest of the anchor-shaped fibulae with regards to form, the manufacture process, or dating. Anchor-shaped fibulae appear at the end of the 1st century and they are typical for the 2nd and the beginning of the 3rd century (Kondić 1961: 202; Koščević 1980: 24; Gregl 1997: 66; Ivčević 2002: 237–238). They have been found in pairs, linked by a chainlet with pendants (Cociş 2004: T. XCII, 1325; XCIV, 1333; Ivčević 2011: 171), which means they were thus worn as part of the female dress.

Three anchor-shaped fibulae from Brod (cat. ent. no. 9-11) differ from one another and are divided into three variants. The first (cat. ent. no. 9) is a fragment from the site Donji Andrijevcu – Stara Sela, Tadenica (Map 2, 11). It is characterized by spherical knots on the anchor arms and by a short internode between the head and the head plate, which is long, rectangular and decorated with linear incisions. Examples from Siscia exhibit some similarities with them (Koščević 1980: T. XX, 145, 149), examples from the Japra – Majdanište site in Bosnia and Herzegovina as well (Busuladžić 2010: 188, sl.

Slika 19, 20. Sidrasta fibula, kat. br. 10 (snimio: D. Fajdetić, 2012.)

Figure 19, 20. Anchor-shaped fibula, cat. no. 10 (Photo by: D. Fajdetić, 2012.)

Nedostatak čvorova na kracima sidra obilježje je i siscijskog (Koščević 1980: T. XX, 146), nekoliko singidunskih (Bojović 1983: T. XVII, 147, 148), ali i više dačkih primjeraka (Cociş 2004: T. LXXXII, 1248, 1249, 1254, 1255; LXXXIII, 1263; LXXXIV, 1265–1278; LXXXV, 1279, 1284, 1286–1288), međutim oblik glave im je različit od marsunijskog primjerka, za koji se čini da okvirno pripada Cocişovoj 20a varijanti, datiranoj u vremenski period od početka 2. do prvih desetljeća 3. stoljeća (Cociş 2004: 106).

Treću varijantu čini primjerak (kat. br. 11) pronađen na Trgu Ivane Brlić-Mažuranić (karta 1, 3). Karakteriziraju ga zaglavna pločica s po jednom okruglom rupicom na svakom kraju (u čemu očituje sličnost s dačkim primjercima Cociş 2004: T. LXXXII, 1251, 1254; XCII, 1324), maleni međučlan između glave i zaglavne pločice (sličan kao u dačkih primjeraka Cociş 2004: T. LXXXII, 1251; LXXXIII, 1259), izduženi čvorovi na kracima sidra (poput dačkog primjerka Cociş 2004: T. LXXXIII, 1261) i plastični ukras u obliku ptice na iza diska raskovanom luku. Prikaz ptice na luku ispod diska imaju neki primjerci snažno profiliranih fibula datirani u 2. stoljeće, a pronađeni u Sisciji (Koščević 1980: T. XVIII, 132), Singidunu (Bojović 1983: T. IX, 80) i Dakiji (Cociş 2004: T. XIX, 256, 257). Sidraste fibule s tim prikazom dosad su pronađene na lokalitetu Duna Adony u Mađarskoj, u Vuko-

247), some examples from an unknown site in Moesia (Bojović 1983: T. XVI, 146), and the silver Dacian example (Cociş 2004: T. LXXXII, 1262) which Cociş defines as the 20a2b2 variant and mentions that this type occurs in Dacia in the middle of the 2nd century and lasts until the 3rd century (Cociş 2004: 106 – 107). Bojović categorizes these fibulae as his second variant of anchor-shaped fibulae and dates them to the 2nd century (Bojović 1983: 46).

A fragment of an anchor-shaped fibula (cat. ent. no. 10) from the site *Spomen-dom* “Đuro Salaj” (Map 1, 2) represents the second type of the Brod fibulae which is characterized by a long internode between the head and the head plate, and a lack of knots on the anchor arms. The fibula from Singidunum is analogous to it (Bojović 1983: T. XVII, 149), classified as Bojović’s fourth variant, and he cites another five such fibulae found in Pannonia and dates them to the second half of the 2nd/beginning of 3rd century, based on the pin catch plate (Bojović 1983: 46). A lack of knots on the anchor arms is also a feature of the Siscia example (Koščević 1980: T. XX, 146), two fibulae from Zenica i Ripača (Busuladžić 2010: 190, fig. 255, 256), a few from Singidunum (Bojović 1983: T. XVII, 147, 148), and some Dacian examples (Cociş 2004: T. LXXXII, 1248, 1249, 1254, 1255; LXXXIII, 1263; LXXXIV, 1265–1278; LXXXV, 1279, 1284, 1286–1288), however their head shape differs from the Marsonia example, which seems to

Slika 21, 22. Sidrasta fibula, kat. br. 11 (snimio: D. Fajdetić, 2012.)

Figure 21, 22. Anchor-shaped fibula, cat. no. 11 (Photo by: D. Fajdetić, 2012.)

varu (Ožanić Roguljić 2009: 97) i Saloni (Ivčević 2002: 238). Primjerak s nepoznatog lokaliteta čuva se u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (Šeparović & Uroda 2009: 59, 116). Pticoliki ukras u starijoj literaturi tumači se kao ilirsko-traćki utjecaj (Ožanić Roguljić 2009: 97).

KOLJENASTE FIBULE

Podrijetlo koljenastih fibula zapravo je još uvijek nepoznato, premda postoje teorije kako su se razvile iz srednjoeuropskih tipova, odnosno iz snažno profiliranih fibula. Zastupljene su i u zapadnim i u istočnim provincijama Carstva, s tim da su u istočnima mnogobrojnije (Koščević 1980: 28; Gregl 1997: 67; Ivčević 2002: 239; 2003: 132; Šeparović 2004: 107). Česte su u kastelima uz limes (Popescu 1945: 493; Ivčević 2011: 171), što bi značilo da su bile popularne kod vojnika, ali nosili su ih i civili, bez obzira na spol. Dvočlane su i mogu biti spiralne i zglobove, uz pretpostavku da su spiralne nešto starije. Jobst laurijačke primjerke dijeli na one sa spiralom zatvorenom u čahuru i one sa zaglavnom pločicom, a svaku grupu dijeli još na šest varijanti (Jobst 1975: 59). Kondić dijeli vršačke primjerke na četiri varijante (Kondić 1961: 206). Zaglavna pločica koljenastih fibula najčešće je polukružnog oblika. Koljenastima se nazivaju zbog luka koji je

belong to the Cociş 20a variant, dated to the beginning of the 2nd and up until the first decades of the 3rd century (Cociş 2004: 106).

The third variant is represented by an example (cat. ent. no. 11) found at the Ivana Brlić-Mažuranić square (Map 1, 3). It is characterized by a head plate with one round hole on each end (which is an evident similarity to the Dacian examples Cociş 2004: T. LXXXII, 1251, 1254; XCII, 1324), a small inter-node between the head and the head plate (similar to the Dacian examples Cociş 2004: T. LXXXII, 1251; LXXXIII, 1259), elongated knots on the anchor arms (like the Dacian example Cociş 2004: T. LXXXIII, 1261) and a sculpted ornament in the shape of a bird placed behind the disc on a flattened bow. The representation of a bird underneath the disc appears on some examples of kraftig profilirte fibulae from the 2nd century found in Siscia (Koščević 1980: T. XVIII, 132), Singidunum (Bojović 1983: T. IX, 80), and Dacia (Cociş 2004: T. XIX, 256, 257). Anchor-shaped fibulae with this representation have so far been found at the site Dunaadony in Hungary, in Vukovar (Ožanić Roguljić 2009: 97) and Salona (Ivčević 2002: 238). One example from an unknown site is kept at the Museum of Croatian Archaeological Monuments in Split (Šeparović & Uroda 2009: 59, fig. 116). The bird-like decoration is interpreted in earlier literature as Illyrian and Thracian influence (Ožanić Roguljić 2009: 97).

savijen u oblik koljena. Noga je uža od luka i redovito završava okomitim proširenjem. Na njezinoj donjoj strani čest je kratak i vrlo visok držač za iglu, koji ima i dodatno pojačanje s vanjske strane ležišta. Datiraju se u razdoblje od kraja 1. do početka 4. stoljeća, najvećim dijelom u 2. i 3. stoljeće (Popescu 1945: 493; Kondić 1961: 205; Koščević 1980: 27–28; Ivčević 2002: 239; Šeparović 2004: 107; Ivčević 2011: 171).

Sve tri koljenaste fibule iz Antičke zbirke Muzeja Brodskog Posavlja su spiralne i imaju nad golom spiralom zaglavnu pločicu, koja je ukrašena urezanim ornamentom “vučjih zubi”. Analogne su fibulama četvrte Jobstove varijante koljenastih fibula sa zaglavnom pločicom (Jobst 1975: 66) i varijanti b Astrid Böhme, odnosno fibulama čija je zaglavna pločica uz vanjski rub ukrašena tremolir motivom, odnosno motivom “vučjih zubi” (Böhme 1972: 19). Brodske fibule možemo podijeliti u tri varijante koje se međusobno razlikuju prema presjeku luka i zaglavne pločice. U prvu bi spadao primjerak (kat. br. 12) iz Siska, u drugu primjerak (kat. br. 13) pro-

THE KNEE FIBULAE

The origin of knee fibulae remains still unknown, even though there are theories that they were developed from Central European types, i.e. from Kraftig Profilierte fibulae. They are present in both the western and eastern parts of the Empire, with the eastern parts containing larger numbers (Koščević 1980: 28; Gregl 1997: 67; Ivčević 2002: 239; 2003: 132; Šeparović 2004: 107). They often appear in the castella along the limes (Popescu 1945: 493; Ivčević 2011: 171), which means they were popular with soldiers, but were also worn by civilians, regardless of gender. They were bilateral and could have a spring or hinge, assuming the spring is of an older date. Jobst separates the Lauriacum examples into those with the spring enclosed in a shell and those with a head plate, and each group is further separated into additional six variants (Jobst 1975: 59). Kondić divides the Vršac examples into four variants (Kondić 1961: 206). Their head plate is usually of semicircular form. They are named “knee fibu-

Slika 23, 24. Koljenasta fibula, kat. br. 12 (snimio: D. Fajdetić, 2012.)
Figure 23, 24. Knee fibula, cat. no. 12 (Photo by: D. Fajdetić, 2012.)

nađen na brodskom Trgu Ivane Brlić-Mažuranić (karta 1, 3), a u treću donjoandrijevačka fibula (kat. br. 14). Prvu varijantu karakterizira fasetirano tijelo i većim dijelom ogoljena spirala, kakvu ima zasad samo još jedan siscijski primjerak (Koščević, T. XXII, 173) koji se od naše razlikuje po tome što

lae” due to the bow bent in the shape of a knee. The foot is thinner than the bow and regularly ends in a perpendicular extension. The underside often contains a short and quite tall pin catch plate, which has additional reinforcement on the exterior of the plate. They are dated to the period between the end

Slika 25, 26. Koljenasta fibula, kat. br. 13 (snimio: D. Fajdetić, 2012.)
Figure 25, 26. Knee fibula, cat. no. 13 (Photo by: D. Fajdetić, 2012.)

Slika 27, 28. Koljenasta fibula, kat. br. 14 (snimio: D. Fajdetić, 2012.)
Figure 27, 28. Knee fibula, cat. no. 14 (Photo by: D. Fajdetić, 2012.)

mu zaglavna pločica nije fasetirana i nema tremolir ukras. Koljenaste fibule s nezaštićenom spiralom su rijetke (Koščević 1980: 27).

Drugu varijantu karakterizira oblo tijelo polukružnog presjeka luka, te trokutasti i iz profila stepenasti prijelaz iz polukružne zaglavne pločice u luk. Sličnosti pokazuju dvije fibule (Koščević 1980: T. XXIII, 184, 187) koje Koščević ubraja u 2. varijantu siscijskih koljenastih fibula (Koščević 1980: 27), te tri beogradska primjerka (Bojović 1983: T. XIX, 169, 170, 172), koja Bojović ubraja u svoju 1. varijantu (Bojović 1983: 54–55). Analogne primjerke iz Laurijaka (Jobst 1975: T. 22, 159, 161) Jobst datira u 2. i prvu polovicu 3. stoljeća (Jobst 1975: 66). Cociş dačke fibule ovog oblika i dimenzija (3,5–5 cm) stavlja u varijantu 19a1a1a, a našoj je fibuli sličan jedan dački primjerak (Cociş 2004: 90, T. LVI, 811).

Treća varijanta je po svojem fasetiranom luku i lepezastoj zaglavnoj pločici slična primjerku iz Siscije (Koščević 1980: T. XXII, 175) i dvjema beogradskim fibulama (Bojović 1983: T. XX, 185, 186) koje pripadaju Bojovićevoj varijanti 4.

LUKOVIČASTE FIBULE

Lukovičaste fibule razvile su se u Podunavlju, iz srednjocarskih T fibula krajem 3. stoljeća i od 4. stoljeća potisnule su sve ostale tipove lučnih fibula (Popescu 1945: 498; Behrens 1954: 231; Koščević 1980: 35; 1997: 45; Ivčević 2000: 127, 134; 2011: 173). Rasprostranjene su po čitavom Carstvu, ali i izvan njega. Najveća im je koncentracija u matičnom Podunavlju i Panoniji (Göricke-Lukić 2011: 95).

To su dvodijelne zglobne fibule s po jednim dugmetom na oba kraja poprečne grede (postrana dugmad) koja se nalazi na osnovici luka, kao i na samoj osnovici luka (zaglavno dugme). Dugmad ima izgled lukovice i može biti jajolikog, okruglog ili fasetiranog oblika. Zaglavno je dugme približno jednakih dimenzija kao postrana. Postrana dugmad najčešće su lijevana zajedno s fibulom, a zaglavno je lijevano posebno i naknadno je učvršćeno na glavu fibule. Luk je polukružnog oblika, trapezastog, a ponekad i trokutastog presjeka. Gornji dio noge je najčešće bogato ukrašen, a ukras se može nalaziti i na gornjem dijelu luka (Koščević 1980: 34; 1997: 45; Ivčević 2000: 134). Držać za iglu često ima dodatne mehanizme za osiguravanje igle.

Lukovičaste fibule se datiraju od kraja 3. skroz do u 6. stoljeće, o čemu svjedoče prikazi na freskama i mozaicima (primjerice, na mozaicima ravske bazilike San Vitale in Classe dio muškaraca u Justinijanovoj i Teodorinoj pratnji na desnom ramenu nosi ovakve fibule). Rudolf Gerharz afričke primjerke datira od

of the 1st century until the beginning of the 4th century, mostly appearing in the 2nd and 3rd centuries (Popescu 1945: 493; Kondić 1961: 205; Koščević 1980: 27–28; Ivčević 2002: 239; Šeparović 2004: 107; Ivčević 2011: 171).

All three knee fibulae from the Collection of Ancient Greece and Rome from the Brodsko Posavlje Museum have a spring with the head plate placed above it, decorated with the “wolf’s teeth” ornament. They are analogous to the fibulae of Jobst’s fourth variant of knee fibulae with a head plate (Jobst 1975: 66) and the b variant of Astrid Böhme, i.e. the fibulae decorated with the “tremolir” motif (wolf’s teeth) on exterior rim of the head plate (Böhme 1972: 19). We can divide the Brod fibulae into three variants that differ from one another according to the shape of the bow and the head plate. The Sisak example (cat. ent. no. 12) belongs to the first variant, the example from the Ivana Brlić-Mažuranić Trg (Map 1, 3) belongs to the second variant (cat. ent. no. 13), and the third variant is represented by the fibula from Donji Andrijevcu (cat. ent. no. 14). The first variant is characterized by its faceted body and mostly bare spring, found on one example from Bosnia and Herzegovina (Busuladžić 2010: 177, fig. 208), one from Siscia (Koščević, T. XXII, 173) which differs from our example by not having a faceted head plate or a “tremolir” motif, and a fibula from an unknown site in the Museum of Croatian Archaeological Monuments (Šeparović & Uroda 2009: 60, fig. 119).

The second variant is characterized by an oval body with a semicircular cross-section of the bow, and a triangular profile with a stepped transition from the semicircular head plate to the bow. These similarities are exhibited in two fibulae (Koščević 1980: T. XXIII, 184, 187) which Koščević categorizes as the second variant of the Siscian knee fibulae (Koščević 1980: 27), and three Belgrade examples (Bojović 1983: T. XIX, 169, 170, 172), categorized by Bojović as his first variant (Bojović 1983: 54–55). Analogous examples from Lauriacum (Jobst 1975: T. 22, 159, 161) are dated by Jobst to the 2nd and first half of the 3rd century (Jobst 1975: 66). Cociş categorizes the Dacian examples of similar shape and dimensions (3,5–5 cm) as the 19a1a1a variant, and our fibula is similar to one Dacian example (Cociş 2004: 90, T. LVI, 811).

The third variant has a faceted bow and a fanlike head plate, which makes it similar to the Siscia example (Koščević 1980: T. XXII, 175), one from Čelebić in Livanjsko polje (Busuladžić 2010: 175, fig. 203) and two Belgrade fibulae (Bojović 1983: T. XX, 185, 186) that belong to Bojović’s variant 4.

kasnog 3. do početka 5. stoljeća (Gerharz 1987: 81). Lukovičaste fibule bile su dio rimske časničke nošnje kojim se kopčao *paludamentum*, statusni simbol, oznaka vjernosti caru (Ivčević 2000: 132; 2006: 220; 2011: 173). Nalažene su u muškim grobovima kao dio opreme, međutim luksurniji primjerci nađeni su i u ženskim grobovima (Ivčević 1994: 216). Osim u nekropolama, pronalažene su i u poljoprivrednim objektima, vojnim utverdama, urbanim središtima (Busuladžić 2008: 29). Proizvodile su se u radionicama oružja (Ivčević 1994: 216; Koščević 1997: 49; Göricke-Lukić 2011: 95; Ivčević 2011: 173). Dosad nisu utvrđene radionice specijalizirane samo za njihovu proizvodnju. S obzirom na to da su prilično jednolične i dugotrajne, pretpostavlja se da su postojale središnje radionice koje su diktirale norme. Moguće da su se lokalne radionice nalazile uz vojne logore zajedno s kojima su se selile (Ivčević 2000: 132).

Ove se fibule dijele u šest osnovnih varijanti, a prema Pröttelovoj tipologiji primjerci Muzeja Brodskog Posavlja (kat. br. 15, 16) spadaju u tip 3/4 B, koji odgovara Kellerovim tipovima 3 B i 4 A, a Jobst pojavu ovakvih fibula datira u razdoblje od 340.–360. Ove fibule imaju isti oblik kao one tipa 3/4 A, no za razliku od njih imaju ukras u obliku utisnutih kružića (Jobst 1975: 99; Pröttel 1988: 359). Sanja Ivčević datira ovakve fibule u sredinu 4. stoljeća i navodi kako su pronađene u Saloni (Ivčević 1994: kat. 15) i na nekropoli u Ságváru u Mađarskoj. Ove

CROSSBOW FIBULAE

Crossbow fibulae developed in the Danube area from the Roman T-fibulae of the late 3rd century, and they outnumbered all other types of bow fibulae in the 4th century (Popescu 1945: 498; Behrens 1954: 231; Koščević 1980: 35; 1997: 45; Ivčević 2000: 127, 134; 2011: 173). They were widespread across the Empire and outside it. They are mostly concentrated in the native Danube basin area and Pannonia (Göricke-Lukić 2011: 95).

These are two-piece hinged fibulae with one stud on each end of the crossbeam (side studs) which is located at the base of the bow, as well as on the base itself (chief stud). The studs look like bulbs and can be oval, round or faceted. The chief stud is approximately the same size as the side ones. The side studs are usually cast together with the fibula, while the chief stud is cast separately and subsequently secured to the head of the fibula. The bow is semicircular, trapezoidal, and sometimes with a triangular cross-section. The upper part of the foot is usually richly decorated, and ornamentation can be found on the upper part of the bow as well (Koščević 1980: 34; 1997: 45; Ivčević 2000: 134). The pin catch plate often has additional mechanisms to secure the pin.

They are dated to the end of the 3rd up until the 6th century, as represented in frescoes and mosaics (for example, the mosaics of the Ravenna basilica San

Slika 29, 30. Lukovičasta fibula, kat. br. 15 (snimio: D. Fajdetić, 2012.)

Figure 29, 30. Crossbow fibula, cat. no. 15 (Photo by: D. Fajdetić, 2012.)

iz Ságvára pronađene su s novcem koji ih datira u razdoblje od 340. do 375. (Ivčević 1994: 217). Za primjerak (kat. br. 15) koji potječe s lokaliteta Slavonski Brod – Lučka kapetanija (karta 1, 4) analogije možemo potražiti u beogradskom primjerku koji Bojović stavlja u varijantu 6 (Bojović 1983: 86; T. XLVIII, 423), fibuli koju Busuladžić svrstava u varijantu III mogorjelskih lukovičastih fibula i datira u razdoblje od 3. do 5. stoljeća (Busuladžić 2008: 29; kat. br. 49), dačkim primjercima (Popescu 1945, Sl. 7, 81; 8, 84, 91), vršačkom primjerku koji Kondić ubraja u svoju 2. varijantu (Kondić 1960: 206; T. V, 47), te primjercima s lokaliteta Laurijak (Jobst 1975: T. 35, 252; 36, 259, 260; 37, 261, 262). Primjerku (kat. br. 16) pronađenom na lokalitetu Donji Andri-

Vitale in Classe show men in Justinian and Theodora's entourage wearing crossbow fibulae on their right shoulder).

Rudolf Gerharz dates the African examples from the late 3rd until the beginning of the 5th century (Gerharz 1987: 81). Crossbow fibulae were part of Roman military clothing, used to fasten the *paludamentum*, a status symbol, the mark of fidelity to the emperor (Ivčević 2000: 132; 2006: 220; 2011: 173). They were found in male graves as part of the equipment, however some of the more luxurious examples come from female graves (Ivčević 1994: 216).

Aside from necropolises, they have been found in agricultural facilities, military forts, urban centers

Slika 31, 32. Lukovičasta fibula, kat. br. 16 (snimio: D. Fajdetić, 2012.)

Figure 31, 32. Crossbow fibula, cat. no. 16 Photo by: D. Fajdetić, 2012.)

jevci – Stara Sela, Tadenica (karta 2, 11) analogni su siscijski primjerci (Koščević 1980: T. XXXII, 275, 276, 278), fibule iz Mogorjela koje Busuladžić svrstava u svoju varijantu IV (Busuladžić 2008: 30; kat. br. 52, 53), beogradski primjerak (Bojović 1983: T. LV, 455), primjerak s lokaliteta Turnu-Severin (Popescu 1945, sl. 8, 83), fibula koja se od naše razlikuje po sustavu osiguravanja igle (Pröttel 1988: Abb. 4a, 6), te fibule iz Laurijaka (Jobst 1975: T. 35, 253; 37, 261), Tamuda u Maroku (Gerharz 1987: sl. 17, 149) i nepoznatog lokaliteta u sjevernoj Africi (Gerharz 1987: sl. 18, 150).

(Busuladžić 2008: 29). They were made in weapon workshops (Ivčević 1994: 216; Koščević 1997: 49; Görlicke-Lukić 2011: 95; Ivčević 2011: 173). So far no workshops specialized solely in their production have been found. Considering the fact that they are pretty uniform and long-lasting, it is assumed that there must have been central workshops which dictated the norms. It is possible that local workshops were situated beside the military camps and travelled together with them (Ivčević 2000: 132).

These fibulae are categorized into six basic variants, and based on Pröttel's typology the examples from

PRSTENASTA FIBULA OTVORENIH KRAJEVA

Obručaste fibule izrađene su od kružno savijene metalne žice, čiji su krajevi različito izvedeni. Rijetko su ukrašene. Dijele se na omega fibule, te prstenaste otvorene i zatvorene fibule, koje u literaturi predstavljaju tri zasebna tipa ili tri varijante istog tipa. Omega fibule su česte u zapadnim provincijama, dok u Panoniji predstavljaju izuzetno rijetku pojavu. Prstenaste fibule rasprostranjene su u svim dijelovima Carstva, posebno u Reciji, Noriku, Germaniji, Britaniji i Dalmaciji (Koščević 1991: 64–65; Ivčević 1994: 219; Ožanić 1998: 36; Ivčević 2002: 244). Također, zastupljene su u grobovima Mađarske, u Sisku, na području Slavonije (Göricke-Lukić 2000: 47). Prstenaste otvorene fibule sastoje se od tijela koje tvori prstenasti obruč čiji su krajevi raskovani u pločice, a potom zavnuti u cijev na gornju stranu obruča, i igle koja se stanjuje prema vrhu, a glava joj je pričvršćena za tijelo i može se slobodno kretati po njemu. Kopčale su se tako da se igla prolazila kroz tkaninu tako da joj je vrh prolazio kroz otvoreni dio obruča, a zatim se tijelo fibule zavrtało za 90° i na taj način igla bi bila učvršćena (Gerharz 1987: 85; Ivčević 1994: 219; 2002: 244). Adnan Busuladžić ih dijeli u tri varijante prema presjeku obruča: na fibule rombičnog, pravokutnog i kružnog presjeka (Busuladžić 2008: 27). Sve tri spomenute varijante postoje istovremeno.

Najčešće su nalazene u ženskim i dječjim grobovima, ali prisutne su i u muškima. Nošene su pojedinačno (Ivčević 2002: 244). Neki autori smatraju da su služile i kao pojasne kopče (Koščević 1992: 73; Ivčević 2003: 133; Wiewegh 2003: 76), čemu bi u prilog govorila činjenica da je u skeletnom grobu sjeveroistočne nekropole Murse jedan primjerak pronađen u visini struka (Göricke-Lukić 2000: 120). Datiraju se u 3. i 4. stoljeće, ali traju i duže. Jedan je primjerak pronađen u paljevinskom grobu u stenjevačkoj nekropoli, koja je datirana od sredine 1. do druge polovice 2. stoljeća, pa ih je moguće datirati i ranije (Wiewegh 2003: 76).

Brodsko fibula ovog tipa (kat. br. 17) pronađena je na Trgu Ivane Brlić-Mažuranić (karta 1, 3). Analogna je dijelu laurijačkih fibula koje Jobst naziva varijantom A i čiji početak proizvodnje datira u drugu četvrtinu 3. do u prvu polovicu 4. stoljeća (Jobst 1975: 125; T. 50, 362–366), zatim siscijskim (Koščević 1991, T. XXIV, 352, 353, 355; Wiewegh 2003: T. 2, 8–10; T. 3, 11–15), salonitanskom (Ivčević 1994: kat. 37) i singidunskom primjerku (Bojović 1983: T. XXXI, 309), te u 3. stoljeće datiranom, već spomenutom primjerku iz Murse (Göricke-Lukić 2000: 49; T.IX, 5) i fibulama iz Mogorjela koje Busuladžić zbog rombičnog

the Brodsko Posavlje Museum (cat. ent. no. 15, 16) belong to the variant 3/4 B, which corresponds to Kellers types 3 B and 4 A, and Jobst dates the appearance of these fibulae do the period 340 - 360. These fibulae have the same form as those of the type 3/4 A, but unlike them they are decorated with impressed circles (Jobst 1975: 99; Pröttel 1988: 359). Sanja Ivčević dates these fibulae to the middle of the 4th century and states that they have been found in Salona (Ivčević 1994: kat. 15) and at the necropolis Sagvar in Hungary.

Those from Sagvar came with coins dating them to the period 340 - 375 (Ivčević 1994: 217).

The example (cat. no. 15) from the site Slavonski Brod – Lučka kapetanija (Map 1, 4) is analogous with the Belgrade example that Bojović categorizes as his sixth variant (Bojović 1983: 86; T. XLVIII, 423), the fibula which Busuladžić categorizes as variant III of the Mogorjelo crossbow fibulae, and variant IV of the crossbow fibulae from the National Museum of Bosnia and Herzegovina, dated to the period between the 3rd and 5th century (Busuladžić 2008: 29; cat. no. 49; 2010: 107–108, 217, fig. 370), the Dacian examples (Popescu 1945, fig. 7, 81; 8, 84, 91), the Vršac example which Kondić defines as his second variant (Kondić 1960: 206; T. V, 47), and the examples from Lauriacum (Jobst 1975: T. 35, 252; 36, 259, 260; 37, 261, 262). The example (cat. ent. 16) found at the site Donji Andrijevići – Stara Sela, Tadenica (Map 2, 11) is analogous to the Siscian examples (Koščević 1980: T. XXXII, 275, 276, 278), the fibulae from Mogorjelo defined by Busuladžić as his variant IV (Busuladžić 2008: 30; cat. no. 52, 53), i.e. the variant V of the Sarajevo National Museum (Busuladžić 2010: 108, 219, fig. 381, 383), the Belgrade example (Bojović 1983: T. LV, 455), the example from the site Turnu-Severin (Popescu 1945, fig. 8, 83), which differs from our fibula by its pin securing system (Pröttel 1988: fig. 4a, 6), and the fibulae from Lauriacum (Jobst 1975: T. 35, 253; 37, 261), Tamuda in Morocco (Gerharz 1987: fig. 17, 149) and an unknown site in North Africa (Gerharz 1987: fig. 18, 150).

PENANNULAR FIBULA

The ring fibulae were made of a metal wire twisted circularly, with the endings variously realized. They were rarely decorated. They are categorized into omega fibulae, penannular and pseudo-penannular fibulae, which are represented in literature as three distinct types or as three variations of the same type. The omega fibulae are more common in the western provinces, while occurring rarely in Pannonia. The ring fibulae were spread across the whole Empire,

Slika 33. Prstenasta fibula otvorenih krajeva, kat. br. 17 (snimio: D. Fajdetić, 2012.)

Figure 33. Penannular fibula, cat. no. 17 (Photo by: D. Fajdetić, 2012.)

presjeka ubraja u svoju prvu varijantu (Busuladžić 2008: 27; kat. br. 24–33). Ivčević kao analogije saloničkim primjercima navodi fibule iz Emone, iz IV. sloja građevinske faze koja ide u početak 5. stoljeća, te primjerke iz Ptuja, iz nekropole Zgornji Breg, datirane u 4. i 5. stoljeće (Ivčević 1994: 219).

ZAKLJUČAK

Od sedamnaest primjeraka rimskodobnih fibula, koliko ih Antička zbirka Muzeja Brodskog Posavlja trenutno broji, samo jedna ne potječe s područja brodskog Posavlja, nego iz Siska, a upravo ondje ima zasad jedinu analogiju. Deset fibula nađeno je u užem centru grada Slavonskog Broda, na području nekadašnje Marsunije (prema dosadašnjim istraživanjima smatra se da je zapadna granica Marsunije bila zapadno od Mrsunje, iza savskog mosta, sjeverna između Starčevićeve i Mesićeve ulice, a za istočnu granicu se pretpostavlja da se nalazila između Zajčeve i Ulice Tome Skalice; karta 1): pet snažno profiliranih, dvije sidraste, koljenasta, lukovičasta i prstenasta. Svjedoci su njezina kontinuiteta od 1. do 5. stoljeća. O neprekidnom životu na području Donjih Andrijevacu u doba rimske dominacije svjedoči pet primjeraka: dvije snažno profilirane fibule,

especially in Raetia, Noricum, Germany, Britain and Dalmatia (Koščević 1991: 64–65; Ivčević 1994: 219; Ožanić 1998: 36; Ivčević 2002: 244). They are also present in the graves of Hungary, Sisak and Slavonija (Göricke-Lukić 2000: 47). The penannular fibulae consist of the annular body whose terminals were flattened into plates then bent into a tube on the upper side of the ring, and a pin which tapers towards the top while the head is attached to the body and can move freely around it. They were fastened by running the pin through the fabric so that its tip passes the open part of the ring, then the body would be rotated by 90° making the pin secure (Gerharz 1987: 85; Ivčević 1994: 219; 2002: 244). Adnan Busuladžić categorizes them into three variants according to the cross-section of the ring: the rhombic, rectangular and circular cross-section fibulae (Busuladžić 2008: 27; 2010: 92). All three variants are contemporaneous.

They are common in female and children's graves, but are also present in male graves. They were worn individually (Ivčević 2002: 244). Some authors think they served as belt buckles (Koščević 1992: 73; Ivčević 2003: 133; Wiewegh 2003: 76), a fact supported by the skeletal grave of the northeastern necropolis of Mursa where one example was found at the waist level (Göricke-Lukić 2000: 120). They are dated to the 3rd and 4th centuries, but last longer. One example found in a cremation burial of the Stenjevec necropolis, dated to the middle of the 1st and second half of the 2nd century, makes it possible to assign them an even earlier date (Wiewegh 2003: 76).

The Brod fibula of this type (cat. ent. no. 17) has been found at Ivana Brlić-Mažuranić Square (Map 1, 3). It is analogous to a part of the Lauriacum fibulae which Jobst calls variant A and whose manufacture starts between the second quarter of the 3rd and the first half of the 4th century (Jobst 1975: 125; T. 50, 362–366), then the Siscian examples (Koščević 1991, T. XXIV, 352, 353, 355; Wiewegh 2003: T. 2, 8–10; 3, 11–15), the example from Salona (Ivčević 1994: cat. 37) and Belgrade (Bojović 1983: T. XXXI, 309), and the aforementioned Mursa example, dated to the 3rd century (Göricke-Lukić 2000: 49; T.IX, 5), the fibulae from Mogorjelo and other sites from Bosnia and Herzegovina, which are kept at the National Museum of Bosnia and Herzegovina in Sarajevo, and which Busuladžić classifies as his first variant due to their rhombic cross-section (Busuladžić 2008: 27; cat. no. 24–33; 2010: 201–203, fig. 304–317). Ivčević cites the fibulae from Emona, from the fourth layer of the construction phase which extends into the 5th century, as analogous to the examples from Salona, as well as the examples from Ptuj, from the

sidrasta, koljenasta i lukovičasta. Snažno profilirane fibule definitivno brojem prevladavaju na obje lokacije. Iz Slobodnice potječe rana noričko-panonska fibula s dva diska na luku i peroriranim držačem, važan nalaz jer su ovakvi primjerci, što se područja Hrvatske tiče, pronađeni zasad samo još u Sisku.

Od sedam snažno profiliranih brodskih fibula, šest ih vrlo lako može biti proizvod siscijskih radionica, što bi bila potvrda veoma živim vezama između brodske i sisačke područja u antici. To ne treba čuditi s obzirom na njihovu čvrstu povezanost kođenim prometnicama i Savom.

KATALOG

Katalog donosi 17 rimskodobnih fibula od antičke bronce iz Antičke zbirke Muzeja Brodskog Posavlja.

1. Fibula s dva diska na luku i perforiranim držačem (sl. 1, 2)

Mjesto nalaza i SJ: Slobodnica – JANAF, kvadrant 2 O: Fibula izduženog tijela ima spiralu s 8 navoja i vanjskom tetivom. Držac igle je gotovo potpuno uništen. Vidljivi su ostatci kružnih perforacija.

Mjere: 6,7 cm x 2,5 cm

Inv. br. MBP-14987

Datacija: prva polovica 1. stoljeća nakon Krista

Analogije: Košćević 1980: 19; T. VIII, 51; Bojović 1983: 31; T. V, 39; Cociš 2004: T. XXXIX, 602; Busuladžić 2008: 25; kat. br. 6; Busuladžić 2010: 152, sl. 99–102

2. Snažno profilirana fibula (sl. 3, 4)

Mjesto nalaza i SJ: Slavonski Brod – Trg Ivane Brlić-Mažuranić, kvadrant E3, SJ 007

O: Fibula je jednočlana i ima spiralu s 8 navoja i vanjskom tetivom. Zaglavna pločica je pravokutna. Glava je u ishodištu sužena, zatim se širi i tvori kontinuitet s lukom polukružnog presjeka. Držac igle je trapezast i ima par kružnih perforacija.

Mjere: 5,9 cm x 2,2 cm

Inv. br. A 4589

Datacija: 1. stoljeće

Analogije: Popescu 1945, sl. 4, 34; Kondić 1961: 202; T. I, 3; Rieckhoff 1975: T. 2, 15; Rieckhoff-Pauli 1977: sl. 1, 8; Košćević 1980: T. X, 63–67; Bojović 1983: T. V, 43, 44; VI, 45–53; VII, 57, 58; Ožanić 1998: T. 22, 2; Cociš 2004: T. V, 69–72; Šeparović & Uroda 2009: 58, sl. 111, 112; Busuladžić 2010: 158, sl. 122–123; 159, sl. 124–126; 160, sl. 131–132; 161, sl. 135–138; Ivčević 2011: 184, 23

Zgornji Breg necropolis, dated to the 4th and 5th century (Ivčević 1994: 219).

CONCLUSION

Out of the 17 examples of Roman-era fibula currently on hold in the Collection of Ancient Greece and Rome in the Brodsko Posavlje Museum, only one comes from Sisak while the rest come from the Sava river area around Slavonski Brod. 10 fibulae have been found in the center of the city of Slavonski Brod, the territory of former Marsonia (based on previous research, the western border of Marsonia was situated west of Mrsunja, beyond the Sava bridge, the northern one between the streets Starčevićeva and Mesićeva, and the eastern border is presumed to have been between the streets Zajčeva and Tomo Skalica; Map 1): five kraftig profilierte fibulae, two anchor-shaped fibulae, one knee fibula, one crossbow fibula and one ring fibula. They are proof of Marsonia's continuity from the 1st until the 4th or 5th century. The continuous settlement of Donji Andrijevići in the time of Roman occupation is proved by five examples: two kraftig profilierte fibulae, one anchor-shaped fibula, one knee fibula and one crossbow fibula. The kraftig profilierte fibulae predominate at both locations. An early Noric-Pannonian fibula with two discs on the bow and a perforated catch plate comes from Slobodnica. It is an important find because so far similar examples from Croatia have been found only in Sisak.

Out of the seven kraftig profilierte fibula from Slavonski Brod, six are most likely a product of Siscia workshops, which would be a confirmation of vibrant connections between the Sisak and Slavonski Brod areas in the Roman period. That should not come as a surprise given their well-defined road connections and the Sava river transport system.

CATALOG

The catalog brings 17 Roman-era fibulae of ancient bronze material from the Collection of Ancient Greece and Rome from the Brodsko Posavlje Museum.

1. Fibula with two discs on the bow and a perforated catch plate (fig. 1, 2)

Find location and SU (stratigraphic unit): Slobodnica – JANAF, grid square 2

Description: The fibula has an elongated body with a spring of 8 coils and an exterior wire. The pin

3. Snažno profilirana fibula (sl. 5, 6)

Mjesto nalaza i SJ: Slavonski Brod – Klasije

O: Donji dio glave, spirala i igla fibule nisu sačuvani. Ostatak glave sužava se prema gornjem dijelu luka s kojim tvori kontinuitet. Na luku se nalazi profilacija izražena samo s gornje strane luka. Držač igle je pun i nedostaje mu donji dio.

Mjere: 4,2 cm x 1,5 cm

Inv. br. MBP-15389

Datacija: 1.–2. stoljeće

Analogije: Bojović 1983: 34–35; T. VIII, 70, 71

4. Snažno profilirana fibula (sl. 7, 8)

Mjesto nalaza i SJ: Donji Andrijevcu – Stara Sela, Tadenica, površinski nalaz

O: Dvočlana fibula. Spiralni mehanizam i igla nisu očuvani. Zaglavna pločica ima dugačke krake i ukrašena je okomitim urezima. Glava se proširuje prema luku, ima oblik okrenutog stošca i u najširem dijelu ima elipsastog presjeka. Luk je visok i u donjem dijelu ima rombičan presjek. Profilacija se nalazi samo na gornjoj strani luka. Držač za iglu je pun, velik i četvrtast. Završni element noge nije sačuvan.

Mjere: 4,7 cm x 2,4 cm

Inv. br. MBP-14983

Datacija: 1–2. stoljeće

Objava: Katalog 2011: 24

Analogije: Kondić 1961: T. I, 6; Košćević 1980: T. XIII, 93; T. XIV, 95; Bojović 1983: T. IX, 78; Cociš 2004: T. XV, 206–214; XVI, 215, 217–226; XVII, 227–230, 233–242; Šeparović & Uroda 2009: 58, sl. 110; Busuladžić 2010: 164, sl. 150; 169, sl. 175

5. Snažno profilirana fibula (sl. 9, 10)

Mjesto nalaza i SJ: Slavonski Brod – Spomen-dom „Đuro Salaj“

O: Dvočlana fibula kojoj je sačuvana samo desna strana spirale i žičane osovine koja je učvršćivala spiralni mehanizam. Spirala je vjerojatno imala 8 navoja. Vanjska tetiva i igla nedostaju. Zaglavna pločica je elipsastog oblika. Izduženom osnovicom odvojena je od trokutaste i fasetirane glave fibule. Donji dio luka je rombičnog presjeka, a profilacija kojom započinje je lepezasta i prisutna samo na gornjoj strani. Sačuvan je samo gornji dio držača za iglu.

Mjere: 5,8 cm x 2,7 cm

Inv. br. A 3422

Datacija: 2. stoljeće

Analogije: Kondić 1961: T. I, 5; Košćević 1980: 22; T. XVI, 114; Bojović 1983: T. X, 85; Cociš 2004: T. XVIII, 254; Busuladžić 2010: 169, sl. 174

catch plate has been almost entirely destroyed. Remains of circular perforations are still visible.

Dimensions: 6,7 cm x 2,5 cm

Inv. no. MBP-14987

Date: first half of the 1st century AD

Analogies: Košćević 1980: 19; T. VIII, 51; Bojović 1983: 31; T. V, 39; Cociš 2004: T. XXXIX, 602; Busuladžić 2008: 25; cat. no. 6; Busuladžić 2010: 152, fig. 99–102

2. Kraftig profilierte fibula (fig. 3, 4)

Find location and SU: Slavonski Brod – Trg Ivane Brlić-Mažuranić, grid square E3, SU 007

D: The fibula is unilateral with an 8-coiled spring and exterior wire. The head plate is rectangular. The head is tapered at the origin then extended forming a continuity with the bow of semicircular cross-section. The pin catch plate is trapezoid and has a couple of perforations.

Dimensions: 5,9 cm x 2,2 cm

Inv. no. A 4589

Date: 1st century

Analogies: Popescu 1945, sl. 4, 34; Kondić 1961: 202; T. I, 3; Rieckhoff 1975: T. 2, 15; Rieckhoff-Pauli 1977: fig. 1, 8; Košćević 1980: T. X, 63–67; Bojović 1983: T. V, 43, 44; VI, 45–53; VII, 57, 58; Ožanić 1998: T. 22, 2; Cociš 2004: T. V, 69–72; Šeparović & Uroda 2009: 58, fig. 111, 112; Busuladžić 2010: 158, fig. 122–123; 159, fig. 124–126; 160, fig. 131–132; 161, fig. 135–138; Ivčević 2011: 184, 23

3. Kraftig profilierte fibula (fig. 5, 6)

Find location and SU: Slavonski Brod – Klasije

D: The lower part of the head, the spring and the pin have not been preserved. The rest of the head tapers towards the upper part of the bow forming a continuity with it. The molding on the bow is visible only from the upper side. The pin catch plate is whole, missing only the upper part.

Dimensions: 4,2 cm x 1,5 cm

Inv. no. MBP-15389

Date: 1st – 2nd century

Analogies: Bojović 1983: 34–35; T. VIII, 70, 71

4. Kraftig profilierte fibula (fig. 7, 8)

Find location and SU: Donji Andrijevcu – Stara Sela, Tadenica, surface find

D: Bilateral fibula. The spring mechanism and the pin have not been preserved. The head plate has long arms and is decorated with vertical incisions.

6. Snažno profilirana fibula (sl. 11, 12)

Mjesto nalaza i SJ: Slavonski Brod – Spomen-dom „Đuro Salaj“

O: Dvočlana fibula kojoj nedostaju spiralna konstrukcija s iglom i zaglavna pločica. Osnovica koja razdvaja zaglavnu pločicu od glave je izdužena. Glava je zapravo samo trokutasto prošireni dio luka, s kojim čini kontinuitet. Na gornjoj strani luka javlja se profilacija u obliku diska. Donji dio luka ima rombičan presjek. Držać za iglu je pun i četvrtast.

Mjere: 4,3 cm x 1,4 cm

Inv. br. A 3423

Datacija: 2. stoljeće

Analogije: Košćević 1980: 22; T. XVI, 114; Bojović 1983: T. XI, 90; Cociş 2004: 57, T. XVIII, 254; Busuladžić 2010: 169, sl. 174

7. Snažno profilirana fibula (sl. 13, 14)

Mjesto nalaza i SJ: Donji Andrijevići – Stara Sela, Tadenica, površinski nalaz

O: Dvočlana fibula. Spirala ima 8 navoja i vanjsku tetivu. Iglu nije sačuvana. Iznad pravokutne zaglavne pločice nalazi se fasetirana izdužena osnovica koja odvaja zaglavnu pločicu od također fasetirane glave fibule. Sačuvan je tek mali dio donjeg dijela luka rombičnog presjeka, koji na gornjoj strani ima profilaciju u obliku diska kružnog presjeka. Pri početku donjeg dijela luka, na lijevoj strani, nalazi se kosi urez.

Mjere: 3 cm x 2,2 cm

Inv. br. MBP-14982

Datacija: 2. stoljeće

Analogije: Kondić 1961: T. I, 5; Košćević 1980: 22; T. XVI, 108; Bojović 1983: T. X, 88; Cociş 2004: 57, T. XVIII, 254; Busuladžić 2010: 169, sl. 174

8. Snažno profilirana fibula (sl. 15, 16)

Mjesto nalaza i SJ: Slavonski Brod – Trg Ivane Brlić-Mažuranić, kvadrant D11, SJ 003

O: Dvočlana fibula bez zaglavne pločice. Spirala se sastoji od 10 navoja i ima vanjsku tetivu. Glava je fasetirana, trokutastog oblika, prema luku se sužava. Donji dio luka i noga s držačem za iglu nedostaju.

Mjere: 3,5 cm x 1,2 cm

Inv. br. A 4315

Datacija: 2. i početak 3. stoljeća

Objava : Katalog 2006: 9

Analogije: Popescu 1945: sl. 4, 43; Jobst 1975: 40, 41;

The head expands towards the bow and it is shaped like an inverted cone with its widest part having an elliptical cross-section. The bow is highly arched and its lower area has a rhombic cross-section. The molding is placed only on the upper side of the bow. The pin catch plate is whole, large and rectangular. The foot element has not been preserved.

Dimensions: 4,7 cm x 2,4 cm

Inv. no. MBP-14983

Date: 1st – 2nd century

Publication: Catalog 2011: 24

Analogies: Kondić 1961: T. I, 6; Košćević 1980: T. XIII, 93; T. XIV, 95; Bojović 1983: T. IX, 78; Cociş 2004: T. XV, 206–214; XVI, 215, 217–226; XVII, 227–230, 233–242; Šeparović & Uroda 2009: 58, fig. 110; Busuladžić 2010: 164, fig. 150; 169, fig. 175

5. Kraftig profilierte fibula (fig. 9, 10)

Find location and SU: Slavonski Brod – Spomen-dom „Đuro Salaj“

D: Bilateral fibula whose only preserved elements are the right side of the spring and the wire axis which strengthened the spring mechanism. The spring mostly likely had 8 coils. The exterior wire and pin are missing. The head plate is elliptic. An elongated base separates it from the triangular faceted head of the fibula. The lower area of the bow has a rhombic cross-section, and the molding at its beginning is fanlike and present only on the upper side. The upper part of the pin catch plate has been preserved.

Dimensions: 5,8 cm x 2,7 cm

Inv. no. A 3422

Date: 2nd century

Analogies: Kondić 1961: T. I, 5; Košćević 1980: 22; T. XVI, 114; Bojović 1983: T. X, 85; Cociş 2004: T. XVIII, 254; Busuladžić 2010: 169, fig. 174

6. Kraftig profilierte fibula (fig. 11, 12)

Find location and SU: Slavonski Brod – Spomen-dom „Đuro Salaj“

D: Bilateral fibula missing the spring design along with the pin and the head plate. The base separating the head plate and the head is elongated. The head is merely a triangularly extended part of the bow, i.e. a continuation of it. The upper side of the bow has a molding in the shape of a disc. The lower part of the bow has a rhombic cross-section. The pin catch plate is whole and rectangular.

Dimensions: 4,3 cm x 1,4 cm

Inv. no. A 3423

Date: 2nd century

Tafel 7, 52; Košćević 1980: T. XVI, 108; Bojović 1983: T. XII, 105; Cociş 2004: 65; T. XXIX, 428; XXX, 434, 436; XXXI, 453, 456; XXXII, 461, 474,476; XXXIII, 484, 485; Šeparović & Uroda 2009: 58, sl. 113; Busuladžić 2010: 174, sl. 200; 175, sl. 201

9. Sidrasta fibula (sl. 17, 18)

Mjesto nalaza i SJ: Donji Andrijevc i – Stara Sela, Tadenica, površinski nalaz

O: Spiralna konstrukcija, igla fibule i donji dio luka nisu očuvani. Zaglavna pločica je dugačka, pravokutna i s gornje strane ukrašena okomitim i kosim urezima. Između zaglavne pločice i glave nalazi se kratak međučlan. Kraci sidra završavaju kuglastim elementima.

Mjere: 2,2 cm x 2,7 cm

Inv. br. MBP-14984

Datacija: 2. i početak 3. stoljeća

Analogije: Košćević 1980: T. XX, 145, 149; Bojović 1983: T. XVI, 146; Cociş 2004: T. LXXXII, 1262; Busuladžić 2010: 188, sl. 247

10. Sidrasta fibula (sl. 19, 20)

Mjesto nalaza i SJ: Slavonski Brod – Spomen-dom „Đuro Salaj“

O: Fibula ima spiralu s 8 navoja. Sačuvan je dio igle. Zaglavna pločica ima oštećene krajeve. Između glave i zaglavne pločice nalazi se dugi međučlan. Kraci sidra nemaju posebno oblikovane završetke. Na kraju gornjeg dijela luka nalazi se profilacija polukružnog presjeka. Sačuvan je samo mali dio donjeg dijela luka. Nedostaju noga i držač za iglu.

Mjere: 3,2 cm x 2 cm

Inv. br. A 3424

Datacija: 2. i početak 3. stoljeća

Analogije: Bojović 1983: 46; T. XVII, 149

11. Sidrasta fibula (sl. 21, 22)

Mjesto nalaza i SJ: Slavonski Brod – Trg Ivane Brlić-Mažuranić, kvadrant E7, SJ 003

O: Gotovo posve očuvana fibula ima spiralu s 10 navoja. Zaglavna pločica ima po jednu rupicu na svakom kraju. Između zaglavne pločice i glave fibule nalazi se kratki međučlan. Krakovi sidra završavaju izduženim elementima. Iza profilacije luk je raskovan i čini pločicu na koju je naknadno postavljen i pričvršćen plastični ukras u obliku ptice. Držač igle je pun i četvrtast.

Mjere: 4 cm x 2,8 cm

Inv. br. MBP-15480

Analogies: Košćević 1980: 22; T. XVI, 114; Bojović 1983: T. XI, 90; Cociş 2004: 57, T. XVIII, 254; Busuladžić 2010: 169, fig. 174

7. Kraftig profilierte fibula (fig. 13, 14)

Find location and SU: Donji Andrijevc i – Stara Sela, Tadenica, surface find

D: Bilateral fibula. The spring has 8 coils and an exterior wire. The pin has not been preserved. An elongated faceted base lies above the rectangular head plate, separating it from the likewise faceted head of the fibula. Only a small part of the lower bow element of rhombic cross-section has been preserved, which has a molding shaped like a disc with a circular cross-section. An oblique incision lies at the beginning of the lower bow area, on the left side.

Dimensions: 3 cm x 2,2 cm

Inv. no. MBP-14982

Date: 2nd century

Analogies: Kondić 1961: T. I, 5; Košćević 1980: 22; T. XVI, 108; Bojović 1983: T. X, 88; Cociş 2004: 57, T. XVIII, 254; Busuladžić 2010: 169, fig. 174

8. Kraftig profilierte fibula (fig. 15, 16)

Find location and SU: Slavonski Brod – Trg Ivane Brlić-Mažuranić, grid square D11, SU 003

D: Bilateral fibula without a head plate. The spring consists of 10 coils and has an exterior wire. The head is faceted, triangular, and tapering towards the end. The lower part of the bow and foot, along with the pin catch plate, are missing.

Dimensions: 3,5 cm x 1,2 cm

Inv. no. A 4315

Date: 2nd – beginning of 3rd century

Publication : Catalog 2006: 9

Analogies: Popescu 1945: fig. 4, 43; Jobst 1975: 40, 41; Tafel 7, 52; Košćević 1980: T. XVI, 108; Bojović 1983: T. XII, 105; Cociş 2004: 65; T. XXIX, 428; XXX, 434, 436; XXXI, 453, 456; XXXII, 461, 474,476; XXXIII, 484, 485; Šeparović & Uroda 2009: 58, fig. 113; Busuladžić 2010: 174, fig. 200; 175, fig. 201

9. Anchor-shaped fibula (fig. 17, 18)

Find location and SU: Donji Andrijevc i – Stara Sela, Tadenica, surface find

D: The spring design, the pin and the lower bow area have not been preserved. The head plate is long, rectangular and decorated with vertical and oblique incisions on the upper side. A short internode lies between the head plate and the head. The anchor arm endings are spherical.

Datacija: 2. i početak 3. stoljeća

Analogije: Ivčević 2002: 238; Cociš 2004: T. LXXXII, 1251, 1254; LXXXIII, 1259, 1261; XCII, 1324; Ožanić Roguljić 2009: 97; Šeparović & Uroda 2009: 59, sl. 116

12. Koljenasta fibula (sl. 23, 24)

Mjesto nalaza i SJ: Sisak – Marakovićev vinograd

O: Iznimno dobro očuvana fibula s ogoljenom spiralom od 10 navoja. Štitna pločica ima polukružni oblik i fasetirana je, kao i čitavo tijelo fibule. Unutrašnji rub štitne pločice ukrašen je tremolir urezom. Luk je trapezastog presjeka.

Mjere: 3,8 cm x 2,7 cm

Inv. br. A 361

Datacija: 2. i 3. stoljeće

Analogije: Košćević, T. XXII, 173; Šeparović & Uroda 2009: 60, sl. 119; Busuladžić 2010: 177, sl. 208

13. Koljenasta fibula (sl. 25, 26)

Mjesto nalaza i SJ: Slavonski Brod – Trg Ivane Brlić-Mažuranić, kvadrant D2, SJ 003

O: Jako dobro očuvana fibula sa spiralom sa 7 navoja i štitnom pločicom polukružnog oblika, koja je od sredine prema vanjskom rubu ukrašena tremolir urezom. Na pločici, a prema luku nalazi se trokutasti, u profilu stepenasti međučlan. Luk je polukružnog presjeka. Noga završava okomitom pločicom polukružnog oblika, na čijoj se vanjskoj strani nalazi plastični istak u obliku trokuta.

Mjere: 3,4 cm x 1,8 cm

Inv. br. A 4314

Datacija: 2. i prva polovica 3. stoljeća

Objava: Katalog 2006: 9

Analogije: Jobst 1975: T. 22, 159, 161; Košćević 1980: T. XXIII, 184, 187; Bojović 1983: T. XIX, 169, 170, 172; Cociš 2004: T. LVI, 811

14. Koljenasta fibula (sl. 27, 28)

Mjesto nalaza i SJ: Donji Andrijevići – Stara Sela, Tadenica, površinski nalaz

O: Spiralna konstrukcija i igla fibule nisu očuvane u cijelosti: očuvan je mali dio žičane osovine za učvršćivanje spiralne konstrukcije s po dva namotaja spirale sa svake strane. Štitna pločica je lepezastog oblika, a vanjski joj je rub ukrašen tremolir urezom. Luk je fasetiran i ima trapezast presjek.

Mjere: 6,1 cm x 4 cm

Inv. br. MBP-14985

Datacija: 2. i 3. stoljeće

Dimensions: 2,2 cm x 2,7 cm

Inv. no. MBP-14984

Date: 2nd – beginning of 3rd century

Analogies: Košćević 1980: T. XX, 145, 149; Bojović 1983: T. XVI, 146; Cociš 2004: T. LXXXII, 1262; Busuladžić 2010: 188, fig. 247

10. Anchor-shaped fibula (fig. 19, 20)

Find location and SU: Slavonski Brod – Spomen-dom „Đuro Salaj“

D: The fibula has an 8-coiled spring. Part of the pin has been preserved. The head plate has damaged endings. A long internode lies between the head and the head plate. The anchor arm endings are of no particular shape. A molding of semicircular cross-section lies at the end of the upper part of the bow. Only a small part of the lower bow has been preserved. The foot and the pin catch plate are missing.

Dimensions: 3,2 cm x 2 cm

Inv. no. A 3424

Date: 2nd – beginning of 3rd century

Analogies: Bojović 1983: 46; T. XVII, 149

11. Anchor-shaped fibula (fig. 21, 22)

Find location and SU: Slavonski Brod – Trg Ivane Brlić-Mažuranić, grid square E7, SU 003

D: An almost entirely preserved fibula with a 10-coiled spring. The head plate has one hole on each end. A short internode lies between the head plate and the head. The anchor arms end in elongated parts. The bow is flattened behind the molding and forms a plate upon which a sculpted decoration in the form of a bird had been placed. The pin catch plate is whole and rectangular.

Dimensions: 4 cm x 2,8 cm

Inv. no. MBP-15480

Date: 2nd – beginning of 3rd century

Analogies: Ivčević 2002: 238; Cociš 2004: T. LXXXII, 1251, 1254; LXXXIII, 1259, 1261; XCII, 1324; Ožanić Roguljić 2009: 97; Šeparović & Uroda 2009: 59, fig. 116

12. Knee fibula (sl. 23, 24)

Find location and SU: Sisak – Maraković vineyard

D: Exceptionally well preserved fibula with a 10-coiled spring. The safety plate is semicircular and faceted, as is the body of the fibula. The inner perimeter of the safety plate is decorated with the incised “wolf’s teeth” motif. The bow has a trapezoidal cross-section.

Objava: Katalog 2011: 9

Analogije: Košćević 1980: T. XXII, 175; Bojović 1983: T. XX, 185, 186; Busuladžić 2010: 175, sl. 203

15. Lukovičasta fibula (sl. 29, 30)

Mjesto nalaza i SJ: Slavonski Brod – Lučka kapetanija, kvadrant B0

O: Nedostaje igla. Zglobni tuljac je trapezast s po jednom prstenastom profilacijom prema svakoj postranoj lukovici. Zaglavna lukovica jednake je veličine kao i postrane. Luk je trapezastog presjeka i na gornjem dijelu ukrašen je kosim urezima. Motiv međutim nije nastavljen na središnjem dijelu noge. Na donjem se dijelu luka nalazi profilacija u obliku prstenastog zadebljanja. Noga je uz vanjski rub ukrašena punciranim kružićima, a u sredini je fase-tirana. Lijevi središnji dio noge je oštećen.

Mjere: 8,3 cm x 4,8 cm

Inv. br. MBP-15390

Datacija: kraj 3. – sredina 5. stoljeća

Analogije: Popescu 1945, sl. 7, 81; 8, 84, 91; Kondić 1960: T. V, 47; Jobst 1975: T. 35, 252; 36, 259, 260; 37, 261, 262; Bojović 1983: T. XLVIII, 423; Ivčević 1994: 217; kat. 15; Busuladžić 2008: kat. br. 49; Busuladžić 2010: 217, sl. 370

16. Lukovičasta fibula (sl. 31, 32)

Mjesto nalaza i SJ: Donji Andrijevcu – Stara Sela, Tadenica, površinski nalaz

O: Fibula nema sačuvanu iglu. Desna je strana zglobnog tuljca savijena prema gore. Zaglavna lukovica nešto je manja u odnosu na postrane. Luk ima trapezasti presjek i ukrašen je sitnim ubodima. Noga je duga i ukrašena nizom utisnutih trokutića, oko kojih se i s desne i s lijeve strane nalazi po pet urezanih polukružnica i punciranih kružića. Kraj noge je oštećen.

Mjere: 6,1 cm x 4 cm

Inv. br. MBP-14986

Datacija: kraj 3. – sredina 5. stoljeća

Objava: Katalog 2011: 24

Analogije: Popescu 1945, sl. 8, 83; Jobst 1975: T. 35, 253; 37, 261; Košćević 1980: T. XXXII, 275, 276, 278; Bojović 1983: T. LV, 455; Gerharz 1987: sl. 17, 149; Pröttel 1988: sl. 4a, 6; Ivčević 1994: 217; kat. 15; Busuladžić 2008: 30; kat. br. 52, 53; 18, 150; Busuladžić 2010: 108, 219, sl. 381, 383

17. Prstenasta fibula otvorenih krajeva (sl. 33)

Mjesto nalaza i SJ: Slavonski Brod – Trg Ivane Brlić-Mažuranić, kvadrant D15, SJ 395

Dimensions: 3,8 cm x 2,7 cm

Inv. no. A 361

Date: 2nd – beginning of 3rd century

Analogies: Košćević, T. XXII, 173; Šeparović & Uroda 2009: 60, fig. 119; Busuladžić 2010: 177, fig. 208

13. Knee fibula (fig. 25, 26)

Find location and SU: Slavonski Brod – Trg Ivane Brlić-Mažuranić, grid square D2, SU 003

D: Exceptionally well preserved fibula with a 7-coiled spring and semicircular safety plate decorated with the incised “wolf’s teeth” motif from the middle to the outer edge. The plate internode has a stepped profile, and a triangular one towards the bow. The bow has a semicircular cross-section. The foot ends in a vertical plate of semicircular form, whose exterior bears a sculpted projection in the shape of a triangle.

Dimensions: 3,4 cm x 1,8 cm

Inv. no. A 4314

Date: 2nd – first half of the 3rd century

Publication: Katalog 2006: 9

Analogies: Jobst 1975: T. 22, 159, 161; Košćević 1980: T. XXIII, 184, 187; Bojović 1983: T. XIX, 169, 170, 172; Cociş 2004: T. LVI, 811

14. Knee fibula (fig. 27, 28)

Find location and SU: Donji Andrijevcu – Stara Sela, Tadenica, surface find

D: The spring design and the pin of the fibula have not been entirely preserved: a small part of the wire axis remains, used for securing the spring desing with two coils on each end. The safety plate is fan-shaped, its outer edge decorated with the incised wolf’s teeth motif. The bow is faceted and has a trapezoid cross-section.

Dimensions: 6,1 cm x 4 cm

Inv. no. MBP-14985

Date: 2nd – beginning of 3rd century

Publication: Katalog 2011: 9

Analogies: Košćević 1980: T. XXII, 175; Bojović 1983: T. XX, 185, 186; Busuladžić 2010: 175, sl. 203

15. Crossbow fibula (fig. 29, 30)

Find location and SU: Slavonski Brod – Lučka kapetanija, grid square B0

D: The pin is missing. The hinge socket is trapezoidal with an annular molding on each sideward bulb. The head bulb is of equal size as the lateral ones. The bow has a trapezoid cross-section and is decorated with oblique notches on its upper part. The

O: Obruč je rombičnog presjeka, a površina glatka, neukrašena. Nedostaje igla.

Mjere: 4,2 cm x 3,8 cm

Inv. br. A 4316

Datacija: 3. i 4. stoljeće

Analogije: Jobst 1975: T. 50, 362–366; Bojović 1983: T. XXXI, 309; Košćević 1991, T. XXIV, 352, 353, 355; Ivčević 1994: kat. 37; Göricke-Lukić 2000: 49; T.IX, 5; Wiewegh 2003: T. 2, 8–10; T. 3, 11–15; Busuladžić 2008: 27; kat. br. 24–33; Busuladžić 2010: 201–203, sl. 304–317

motif does not continue along the middle area of the foot. The lower bow element has an annular knob-shaped molding. The outer foot perimeter is decorated with punctuated circles, and the foot mid-section is faceted. The central element of the left foot is damaged.

Dimensions: 8,3 cm x 4,8 cm

Inv. no. MBP-15390

Date: end of 3rd century – mid 5th century

Analogies: Popescu 1945, fig. 7, 81; 8, 84, 91; Kondić 1960: T. V, 47; Jobst 1975: T. 35, 252; 36, 259, 260; 37, 261, 262; Bojović 1983: T. XLVIII, 423; Ivčević 1994: 217; cat. 15; Busuladžić 2008: cat. no. 49; Busuladžić 2010: 217, fig. 370

16. Crossbow fibula (fig. 31, 32)

Find location and SU: Donji Andrijevići – Stara Sela, Tadenica, surface find

D: The pin has not been preserved. The right side of the hinge socket is turned upwards. The head bulb is smaller than the lateral ones. The bow has a trapezoidal cross-section and it is decorated with small stab marks. The foot is long and decorated with a series of impressed triangles, around which there are five incised half circles and punctuated circles placed on either side. The foot ending is damaged.

Dimensions: 6,1 cm x 4 cm

Inv. no. MBP-14986

Date: end of 3rd century – mid 5th century

Publication: Catalog 2011: 24

Analogies: Popescu 1945, fig. 8, 83; Jobst 1975: T. 35, 253; 37, 261; Košćević 1980: T. XXXII, 275, 276, 278; Bojović 1983: T. LV, 455; Gerharz 1987: fig. 17, 149; Pröttel 1988: fig. 4a, 6; Ivčević 1994: 217; cat. 15; Busuladžić 2008: 30; cat. no. 52, 53; 18, 150; Busuladžić 2010: 108, 219, fig. 381, 383

17. Penannular fibula (fig. 33)

Find location and SU: Slavonski Brod – Trg Ivane Brlić-Mažuranić, grid square D15, SU 395

D: The ring has a rhombic cross-section, the surface is smooth and undecorated. The pin is missing.

Dimensions: 4,2 cm x 3,8 cm

Inv. no. A 4316

Date: 3rd and 4th century

Analogies: Jobst 1975: T. 50, 362–366; Bojović 1983: T. XXXI, 309; Košćević 1991, T. XXIV, 352, 353, 355; Ivčević 1994: kat. 37; Göricke-Lukić 2000: 49; T.IX, 5; Wiewegh 2003: T. 2, 8–10; T. 3, 11–15; Busuladžić 2008: 27; cat. no. 24–33; Busuladžić 2010: 201–203, fig. 304–317

LITERATURA / BIBLIOGRAPHY

- Behrens 1954 G. Behrens, "Zur Typologie und Technik der provinzialrömischen Fibeln", *Jahrbuch des Romisch-germanischen Zentralmuseums Mainz* 1, Mainz, 1954, 220–236.
- Böhme 1972 A. Böhme, "Die Fiebeln der Kastelle Saalburg und Zugmantel", in: Dietwulf Baatz (ed.), *Saalburg-Jahrbuch* 29, Berlin, 1972, 5–112.
- Bojović 1983 D. Bojović, *Rimske fibule Singidunuma* Beograd, 1983.
- Busuladžić 2008 A. Busuladžić, "Zbirka fibula iz Mogorjela", *Opuscula archaeologica* 32, Zagreb, 2008, 21–54.
- Cociş 2004 S. Cociş, *The Brooches from Roman Dacia*, Cluj–Napoca, 2004.
- Gerharz 1987 R. R. Gerharz, "Fibeln aus Afrika", in: Dietwulf Baatz (ed.), *Saalburg-Jahrbuch* 43, Mainz an Rhein, 1987, 77–107.
- Göricke-Lukić 2000 H. Göricke-Lukić, *Sjeveroistočna nekropola rimske Murse*, Zagreb-Osijek, 2000.
- Göricke-Lukić 2011 H. Göricke-Lukić, *Nekropole rimskodobne Murse*, Osijek, 2011.
- Gregl 1997 Z. Gregl, *Rimske nekropole sjeverne Hrvatske* Zagreb, 1997.
- Ivčević 1994 S. Ivčević, "Fibule", in: E. Marin (ed.), *Salona Christiana*, Split, 1994, 216–225.
- Ivčević 2000 S. Ivčević, "Lukovičaste fibule iz Salone u Arheološkom muzeju u Splitu", *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 92, Split, 2000, 125–187.
- Ivčević 2002 S. Ivčević, "Fibule", in: E. Marin (ed.), *Longae Salonae*, Split, 2002, 229–275.
- Ivčević 2003 S. Ivčević, "Antički metalni predmeti iz Narone", in: E. Marin (ed.), *Arheološka istraživanja u Naroni i dolini Neretve* (Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 22), Zagreb, 2003, 129–1167.
- Ivčević 2006 S. Ivčević "Neobjavljene vojničke fibule iz srednjocarskog doba iz Arheološkog muzeja u Splitu", *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku* 99, Split, 2006, 219–226.
- Ivčević 2011 "Antičke fibule iz vojnog logora Tilurij (Gardun) ", in: A. Librenjak, D. Tončinić, *Arheološka istraživanja u Cetinskoj krajini* (Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 27), Zagreb – Sinj, 2011, 161–186.
- Jobst 1975 W. Jobst, *Die römischen Fibeln aus Lauriacum* (Forschungen in Lauriacum 10), Linz, 1975.
- Kondić 1961 V. Kondić, "Zbirka rimskih fibula iz Vršačkog muzeja", *Rad vojvodanskih muzeja* 10, Novi Sad, 1961, 201–215.
- Košćević 1980 R. Koščević, *Antičke fibule s područja Siska* Zagreb, 1980.
- Košćević 1991 R. Koščević, *Antička bronca iz Siska*, Zagreb, 1991.
- Košćević 1992 R. Koščević, "Rimsko-provincijalni metalni predmeti – prilog poznavanju oblika", *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 9, Zagreb, 1992, 69–89.
- Košćević 1997 R. Koščević, "Metalna produkcija antičke Siscije", *Prilozi instituta za arheologiju u Zagrebu* 11-12, Zagreb, 1997, 41–62.
- Košćević 1999 R. Koščević, "Neobjavljene fibule iz rimske Dalmacije i Mezije", *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 15–16, Zagreb, 1999, 29–39.
- Ožanić 1998 I. Ožanić, "Gradina Osječenica – antičko razdoblje", *Opuscula archaeologica* 22, Zagreb, 1998, 27–80.
- Ožanić Roguljić 2009 "Rimski nalazi s lokaliteta Liskovac – Južna obilaznica Vinkovaca", *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 26, Zagreb, 2009, 79–142.
- Popescu 1945 D. Popescu, "Fibeln aus dem Nationalmuseum fur Altertumer in Bucureşti", *Dacia* 9–10, Bucureşti, 1945, 485–505.
- Pröttel 1988 "Zur Chronologie der Zwiebelknopffibeln", *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums* 35/1, Mainz, 1988 [1991], 347–372.

